

Arbejderbevægelsens
Bibliotek og
Arkiv
Årsskrift 2001

Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv

Årsskrift 2001

ABA 2002

Indhold

ABA i 2001. Ved Henning Grelle / 3

Lærlingeoprøret 1966-1970. Af Knud Holt Nielsen / 9

Fredens Tilhængere. Af Jesper Jørgensen / 16

Den danske fagbevægelse under besættelsen. Af Steen Andersen / 23

Arbejderkvindernes holdning til den første lovgivning om barselsorlov 1901-1913. Af Anette E. Hansen / 34

De kvindelige fagforeninger i bryggeriarbejderforbundet. Af Lizette Albæk Nielsen / 41

Jubilæumsskrifter 2000-2001. Ved Dorte Ellesøe Hansen / 52

Afleveringer til ABA. Ved Dorte Ellesøe Hansen, Anette Eklund Hansen og Karen Kræmer / 54

Medarbejdernes aktiviteter / 59

Copyright © ABA 2002

Nørrebrogade 66 D, 2200 København N

Tlf.: 35361522. Fax: 35363222

e-mail: aba@aba.dk

Redaktion: Henning Grelle, Knud Holt Nielsen og Steen Andersen

Oplag 4.000

Layout: Knud Holt Nielsen

Tryk: ATLAS-QUICK GRAFISK A/S

ISSN 0900-2723

Omslagets forside:

Plakat fra Lærlingenes og Ungarbejdernes Landsorganisation 1973. Retten til en løn til at leve af var et af ungdommens fælles krav, som de blev formuleret af lærlinge- og uddannelsesorganisationerne i 1970'erne.

Omslagets bagside:

ABAs nye læsesal efter flytningen. Fotograferet af Harry Nielsen.

ABA i 2001

I februar 2002 åbnede ABA i ny skikkelse. Biblioteket på 1. sal er flyttet i stuen med ny læsesal for hele institutionen i den tidligere foredragssal. Biblioteket er indrettet i et tidligere arkivrum, hvilket er erstattet af et nylejet lokale, der tidligere rummede LO's lager.

I stueetagen er alle aktiviteter nu samlet. Arkivet fordelt på tre store lokaler, biblioteket med ekspedition og læsesal for alle samlinger samt kontorer. Eneste bygning med etager er den hvide bygning, der fortsat rummer fane/plakatrums og kantine samt nyt mødelokale.

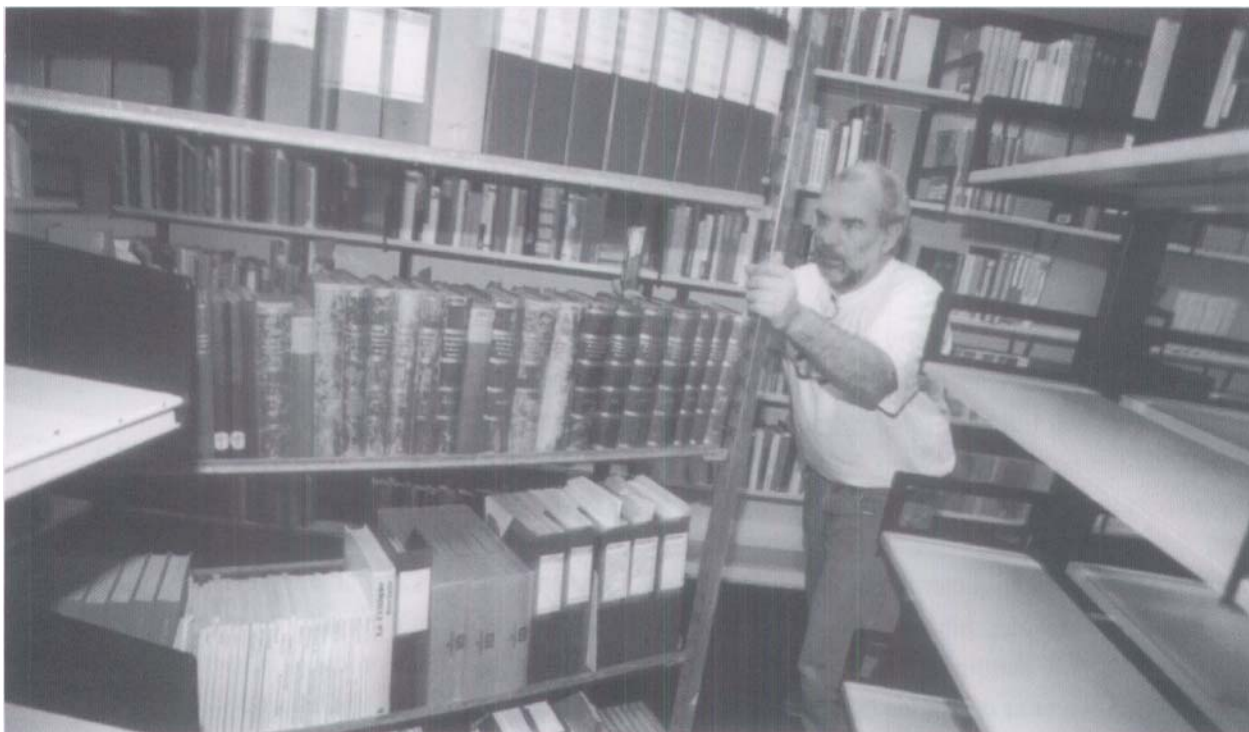
Omflytningen i ABA er et resultat af beslutningerne om ABA's fremtid, som blev taget på bestyrelsesmødet den 4. januar 2001. Den skal tillige ses i sammenhæng med andre forhold, der støttede til i løbet af foråret 2001. ABA fik en betydelig huslejestigning, der lagde et yderligere pres på spørgsmålet om en flytning fra det dyre bibliotekslokale. ABA fik kort efter meddelelse om, at Kulturministeriet administrativt havde overflyttet ABA fra Finansloven til Tips- og Lotto-midlerne. Endelig fik vi meddelelse fra Net-Medier

om at kontrakten om driften af Fagbevægelsens Fælles Bibliotekssystem ville blive opsagt med udgangen af 2001.

Året 2001 har derfor været et år med store udfordringer og med problemer, der skulle løses. Den fælles målsætning har været at rationalisere og trimme institutionen til fremtidens udfordringer såvel økonomisk som fagligt. Denne proces er vi nået langt med i 2001, men der er også tale om en proces der skal fortsætte.

Grundlaget af 4. januar 2001

ABA's bestyrelse besluttede den 4. januar, at ABA skal fungere som én organisation med fire funktioner: administration, IT, samlingerne og sekretariat for udlån/læsesal. En ny struktur blev besluttet uden mellemledere, og der blev foretaget besparelser på personalet. Endeligt blev der, som beskrevet ovenfor, givet tilslutning til en omflytning, såfremt det var muligt. Hensigten hermed var på længere sigt at få større råderum til den faglige drift og give mere plads til ABA's

ABAs omflytning. Assistent Ole Arent flytter tidsskrifter til det ny bibliotekslokale. (Foto: Harry Nielsen)

hovedopgave: Bevaring og indsamling af arkivalier.

Udlånsbiblioteket videreføres i rationaliseret udgave. Igennem foråret 2001 arbejdede vi os frem til en ny målsætning for bevaring og nyanskaffelser til biblioteket. Et større antal bøger og tidsskrifter er udtaget og derefter kasseret, overført til udenlandske biblioteker eller fordelt til enkelte universitetsbiblioteker.

Arbejdet har været vanskeligt og forbundet med mange overvejelser, men der er kommet "luft" i mange grupper. Arbejdet er tillige gået langsommere end forventet på grund af personalebesparelser i biblioteket.

Prioriteringen fremover vil være at biblioteket følger de nye principper for nyanskaffelser. Den fortsatte rationalisering af den eksisterende samling må ske i det omfang det er tidsmæssigt muligt.

Arbejdet i arkivet styres af et arkivmøde hver 14. dag, eller når det er muligt. Der arbejdes meget bevidst med betalingscirkulæret vedr. modtagelse og ordning af arkivalier. Det store problem er fortsat, at ordning og registrering af arkiver har svært ved at følge med den årlige tilvækst. Arkiver registreres fremover kun elektronisk.

Billedarkivet blev reduceret med en medarbejder den 4. januar. De efterfølgende problemer der opstod blev løst med en studentermedhjælp, der har været ansat i hele 2001.

ABA fortsætter som systemansvarlig for Fagbevægelsens Fælles Bibliotekssystem med virkning fra 1. januar 2002. Det er en forudsætning, at alle tilsluttede biblioteker underskriver nye kontrakter. ABA må fremover stå for dette arbejde uden tilskud. Bibliotekerne skal samlet bidrage til den økonomiske sikring af den tekniske og biblioteksfaglige infrastruktur.

En ansøgning til LO om en videreførelse og en udvikling af FFB-samarbejdet blev ikke imødekommet. Udviklingsdelen i ansøgningen gik på oprettelsen af en fælles portal til bevægelsens elektroniske publikationer. ABA havde gjort et stort forberedende arbejde for udviklingen af en portal, som beklageligvis måtte stoppe. Resultatet er, at det elektroniske materiale hverken er tilgængeligt eller sikret for fremtiden.

Begrundelsen for at fortsætte det eksisterende FFB-samarbejde er at systemet er omdrejningspunkt for ABA's interne elektroniske registrering og på Webben. Dertil kommer et udviklingsarbejde siden 1996 som vi ikke føler bør standses.

ABA's økonomi

Med årets besparelser og et forhøjet tilskud fra Kulturministeriet påregner ABA et resultat med balance mellem indtægter og udgifter.

Udgifterne til omflytning og nyindretning finansieres med et lån i LO, som afdrages over tre år. I 2004 forventer vi, at nedgangen i huslejen betyder flere midler til drift og aktiviteter.

Meddelelsen om overgangen til Tips- og Lottomidlerne fik i eftersommeren ABA til at foretage et initiativ over for finanslovsordførerne. Der blev udarbejdet redegørelse for ABA's situation, og det blev fremført at ABA principielt ønskede en langsigtet finansieringsmodel med 50 % fra organisationerne og 50 % fra staten. Beklageligvis blev der som bekendt ingen finanslov, og folketingsvalget ændrede situationen.

Som nævnt er det nyt for ABA at få offentligt tilskud fra Tips- og Lottomidlerne. De årlige tilskudsperioder er her fra 1. april til 31. marts.

Til driften af 1. kvartal 2002 har ABA fået tilført sin andel af tilskudsbeløbet fra 2001 med en mindre stigning.

Kulturministeriets Tipsaktstykke skal behandles i Folketingets Finansudvalg i begyndelsen af april 2002 og AB A håber at det godkendes uden besparelser. Sammen med tilskuddet fra LO kan der skabes ro om ABA's arbejde i 2002. Kommer der nedskæringer i Tipsaktstykket, kommer ABA igen i en vanskelig situation.

www.aba.dk

Elektronisk adgang til samlingerne er en vigtig mål-

sætning for ABA. I 2001 har vi taget store skridt fremad. Der er elektronisk adgang til:

Bog- og tidsskriftsamlingerne

Arkivalier

Fotos, faner og plakater

Kilder (partiprogrammer) og historiske artikler

ABA's årsskrift

Blandt de afgørende nyheder er den søgbare adgang til personarkiver som Th. Stauning, H.C. Hansen og Hartvig Frisch. For organisationernes vedkommende

Kompaktreoler opstilles i det ny arkivlokale. (Foto: Harry Nielsen)

er ca. halvdelen af LO's arkiv tilgængeligt (fuldt færdigt i 2003) samt en række forbundsarkiver som SID, Bryggeriarbejderforbundet m.fl. Også AIC og Arbejderbevægelsens Erhvervsråd er nu tilgængeligt, og nyt kommer til hver dag.

ABA har skiftet hjemmeside ca. hver måned inden for det sidste halve år. Hensigten er bl.a. at gøre opmærksom på begivenheder (8. marts, 1. maj samt ABA's juleside) og samtidig fortælle lidt om baggrunden eller gøre opmærksom på nyregistrerede samlinger (SID og den nuværende Lærlingebevægelses arkiver).

Hjemmesiden er dagligt besøgt af gennemsnitlig 35 primære brugere.

Samlingerne

Tilvæksten til samlingerne i 2001 nærmer sig 500 meter, hvor LO alene står for 150 meter. Blandt andre bidragydere er partierne, AIF, Alka, CO-Industri, Bryggeriarbejderforbundet, Roskilde Højskole m.fl. Af personer kan nævnes Hans Hækkerup, Kjeld Olesen, Egon Weidekamp og Mogens Lykketoft.

Billedarkivet har indgået aftale om Aktuelts billedarkiv. Leveringen vil dog først ske i foråret 2002. ABA har overtaget Aktuelts indbundne udgaver af hovedorganet fra ca. 1900 og frem. Samlingen er indskiftet i ABA's eksisterende samling, således at der nu kun eksisterer én samling i ABA. Den skulle gerne være komplet.

Forskning/formidling

ABA har i foråret udsendt årsskrift 2000. ABA deltog som et forsøg i Arkivernes Dag lørdag den 10. november. Temaet var "Kærlighed" og ABA fortolkede temaet ved udstilling i montre som "Kærlighed til organisationen", "Fredsarbejdet" og "Kærlighed mellem

partikammerater". Derudover blev der vist film og holdt foredrag om symboler i arbejderbevægelsen. Fremmødet var ikke stort, men de der kom var meget engagerede.

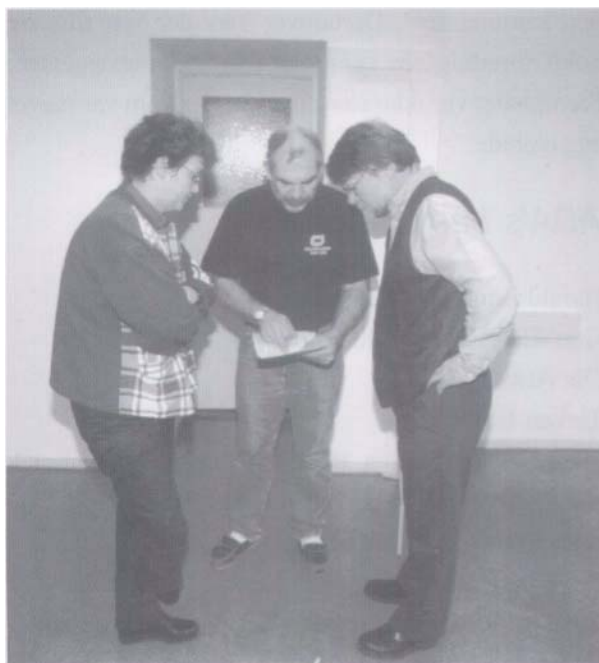
ABA's bestyrelse

Harald Børsting, LO (formand)
Gert Thaysen, Socialdemokratiet
Ole Askvig, AOF Torben Bach,
SiD

Niels Senius Clausen, Roskilde Universitetsbibliotek
Hans Christian Eisen, Socialdemokratiet Henrik Fode,
Erhvervsarkivet Peter Ludvigsen, Arbejdermuseet
Claes Lyngholm Andersen, Det Kooperative Fælles-
forbund i Danmark Bjarne Salomonsen, A-Pressen
Erik Strange Petersen, SFAH Henning Grelle, ABA
Eva Nancke, ABA Karen Kræmer, ABA

ABA's medarbejdere 2001

Forretningsfører Henning Grelle
Assistent Tine Marstrand Edb-
konsulent Hans Uwe Petersen

Hannah Linden, Ole Arent og Henning Grelle diskuterer pladsforhold og indretning af det nye bibliotek. (Foto: Harry Nielsen)

Arkiv

Arkivar Anette Eklund Hansen

Bibliotekar Hannah Linden

Arkivar Jens Erik Kofoed

Arkivar Steen Andersen (vikar)

Assistent Per Askbo

Projektmedarbejder Lizette Albæk Nielsen (fratrådt august)

Projektmedarbejder Knud Holt Nielsen

Studentermedhjælper Jesper Jørgensen

Bibliotek

Forskningsbibliotekar Gerd Callesen

Bibliotekar Dorte Ellesøe Hansen

Assistent Ole Arent

Assistent Eva Nancke

Projektmedarbejder Ib Steen Johansen (fratrådt i august)

Projektmedarbejder Kirsten Bruun Larsen

Studentermedhjælper Stine Kjellerup

Billedarkiv

Billedarkivar Karen Kræmer

Studentermedhjælper Darius Monfarde

FFB

Bibliotekar Freddie Nielsen

Statistik

Udlån af bøger, tidsskrifter, plakater, faner m.v.: 18.121, heraf fornyelser af bøger m.v.: 8.970 og udlån til andre biblioteker: 909.

Ekspederede arkivenheder til læsesal: 8.331, heraf til andre bibliotekers læsesale: 885. Ekspederede billeder til læsesal: 5.325. Billeder afsendt til affotografering: 721 samt ekspederede fotokopierede billeder: 1.573.

Henning Grelle

Lærlingeoprøret 1966-1970

Af Knud Holt Nielsen

Lærlingene var vrede. De havde samlet sig i tusmørket foran Christiansborg. 5000 unge bevæbnet med fakler og en skov af papskilte, der krævede mesterlæren afskaffet og højere løn. Slagordene rungede, og tonen fra talerne var skarp.

"Ungdommen har altid haft det privilegium, at sparke til det gamle og reagere mod det bestående. En fejl er, at man bare ikke ret mange steder skænker det en tanke, om der ikke er noget galt med det, ungdommen reagerer så kraftigt mod," lød det fra lærlingeformanden Keld Andersen på den improviserede talerstol.

Det var den 7. december 1966. Ugen efter fulgte 4000 lærlinge i Århus og Odense københavnernes eksempel. Demonstrationerne var kulminationen på et halvt års lærlinge protester. To år før studenterne besatte psykologisk institut i København og krævede professorvældet afskaffet, var lærlingene i gang med deres eget oprør.

Årsagerne var til at få øje på. Lærlingene havde ikke faet del i den stigende velstand. Ændringerne i uddannelsessystemet havde betydet, at flere unge fik en læn-

gere skolegang. I modsætning til tidligere blev et læreforhold først begyndt i 16-18 års alderen, men lærlingelønnen var så lav at de færreste lærlinge kunne forsørge sig selv. Mange mestre misbrugte dem som billig arbejdskraft, uddannelsen var kun langsomt fulgt med tiden, og de unge manglede boliger.

Den drivende kraft i lærlingeoprøret var Faglig Ungdom organisationerne, der lokalt samlede fagforeningernes lærlingeafdelinger. Efter års tilbagegang var der kommet en ny og mere aktivistisk ledelse til i København og Århus, og i foråret 1966 havde Faglig Ungdom i Odense, København og Århus besluttet for første gang at gennemføre en fælles kampagne op til overenskomstforhandlingerne.

Ungdomsoprør

Protesterne var et ungdomsoprør i fagbevægelsen. Efter i årevis at have presset på for bedre forhold gennem høflige appeller til fagforbundene og LO havde de unge mistet tålmodigheden. På repræsentantskabs-

Keld Andersen formand for Faglig Ungdom København taler ved lærlingedemonstration i september 1966. Keld Andersen var en af generalerne bag lærlingeoprøret. Faglig ungdom afdelingerne havde stillet 6 konkrete krav til overenskomstforhandlingerne i 1967: En løn der dækkede de faktiske leveomkostninger. Fuld løn under sygdom. Fuld løn under skoleophold. Svendeløn under læretidsforlængelse. Samme tillæg som svendene. 4 ugers ferie for alle unge under 18 år. (ABA)

mødet i Faglig Ungdom København i april 1966 havde den nye formand Keld Andersen slået tonen an med en usædvanlig skarp kritik af fagbevægelsen.

"Hvad ligner det, at forskellige forbund forhandler og afslutter overenskomster for lærlinge, når lærlingene overhovedet ingen reel indflydelse har på disse overenskomster. Hvad tror man egentlig, at unge mener om denne form for demokrati? Men det sørgelige er, at det jo ikke engang kun er i toppen af fagbevægelsen, den indstilling flourerer. Også blandt medlemsskaren har man en opfattelse af, at lærlinge ikke skal betragtes som ligestillede. (...) Lærlinge er unge mennesker, der ønsker en faglig uddannelse og skal derfor ikke anses for at skulle virke som underdanige stik-i-rend-drenge for deres ældre kolleger. Vi mangler i høj grad, at lærlinge bliver betragtet som medmennesker på arbejdspladsen og behandlet som sådan", lød det fra lærlingeformanden, der krævede en aktiv indsats fra fagbevægelsen for mere kollegiebyggeri, højere lærlingelønninger og grundlæggende uddannelses-reformer.

Demonstrationerne var begyndt ved en række forbundskongresser i august. En begivenhed hvor lærlingene sjældent havde gjort sig bemærket. Denne gang blev det anderledes. Da smedeforbundets kongres åbnede, demonstrerede 500 lærlinge i Odense. Dagen efter stod de unge fra B&W foran forbundskongressen i København med papskilte og faner, og protesterne fortsatte. Da El-forbundet mødtes 14 dage senere stod elektrikerlærlinge i den silende regn foran kongressen i Folkets Hus på Enghavevej, og smedenes lærlinge-

Det var de fynske lærlinge, der startede protesterne. Da smedeforbundets kongres åbnede 9. august 1966 demonstrerede 500 smedelærlinge i Odense med krav om en bedre uddannelse og højere lærlingelønninger. Dagen efter demonstrerede lærlinge fra B& W foran kongressen i Folkets Hus på Enghavevej i København. (ABA)

Undervisningsminister K. B. Andersen taler til lærlingedemonstrationen foran Christiansborg den 7. december 1966. (ABA)

forening i Århus samlede 1000 unge til demonstration i Århus.

"Det må ikke være særlig rart for en kongres at se sine egne unge medlemmer skride til noget så drastisk som at demonstrere for at få henledt opmærksomheden på sine krav, og især ikke når demonstrationen har til formål at gøre kongressen opmærksom på dem", hed det syrligt i en pressemeddelelse fra Faglig Ungdom København.

Aktionerne fik sat lærlingekravene i centrum ved efterårets forbundskongresser, og smedeforbundets formand Hans Rasmussen erklærede, at der ikke kunne

blive tale om en ny overenskomst uden indrømmelser til lærlingene. LO's ledelse var mindre begejstret. Formanden Eiler Jensen afslog at være taler ved demonstrationen 7. december. "Det bør utvivlsomt være lærlingene selv, der påtager sig ansvaret for sådanne demonstrationer, som jeg går ud fra har propaganda-mæssig værdi, selv om jeg personlig har den opfattelse, at et arbejde i samråd med lærlingenes forbund - for på saglig vis at søge at finde frem til de ønsker som lærlingene har - ville have meget større betydning," skrev han til Keld Andersen.

Lærlingeproprererne var på deres side overbeviste

om, at det ikke kun handlede om, at lægge pres på arbejdsgiverne. "Vi demonstrerer ikke fordi vi er illoyale, men fordi vi af bitter erfaring ved, at hvis der ikke samtidig er en offentlig opinion til vor fordel, kan der ske det, at mange ganske simpelt glemmer, at de krav vi fremfører, er krav, der for os er vigtige. Så vigtige, at mange lærlinges rimelige eksistensniveau afhænger af om kravene bliver gennemført." Udtalte Keld Andersen til et formandsmøde i november. Det blev understreget af, at lærlingene valgte at lægge ruten forbi både LO og Arbejdsgiverforeningen, da demonstrationen bevægede sig mod Christiansborg.

Den socialdemokratiske undervisningsminister K. B. Andersen gav til gengæld lærlingene sin fulde støtte. Han afbrød et møde på Christiansborg for at tale til demonstranterne på Slotspladsen. Han lovede både forbedringer af lærlingeuddannelsen og flere boliger til de unge.

Ny kurs

Lærlingeoprøret var signal om et grundlæggende kurs-skifte i Faglig Ungdom, der traditionelt var tæt tilknyttet Danmarks Socialdemokratiske Ungdom (DSU). Organisationerne holdt fester og kurser sammen, og Faglig Ungdom København og DSU's landsforbund udgav i fællesskab bladet Fri Ungdom.

Faglig Ungdom havde effektivt holdt kommunisterne ude af lærlingeforeningerne. Så sent som i 1964 havde Faglig Ungdom København rettet henvendelse

til DSU for at forhindre kommunisterne i at overtage ledelsen af Blikkenslagernes Lærlingeafdeling. Nu var et opgør i gang med Socialdemokratiets monopolstatus i det faglige ungdomsarbejde.

I Århus var en kommunist i 1965 blevet valgt som formand for Faglig Ungdom med socialdemokraternes støtte. Faglig Ungdom København var fortsat domineret af socialdemokraterne, men i 1967 blev det enstemmigt vedtaget at afskaffe DSU's faste plads i organisationens forretningsudvalg. I stedet blev der dannet et formelt samarbejdsudvalg mellem Faglig Ungdom, DSU, Danmarks Kommunistiske Ungdom og SF's ungdomsorganisation. Faglig Ungdom organisationerne blev samtidig aktive i protesterne mod Vietnamkrigen.

Forbedringer

Demonstrationerne var med til at presse forbedringer igennem. Overenskomsten i 1967 gav det bedste resultat for lærlingene nogensinde med markante lønstigninger indenfor flere fag. Smedelærlingene fik lønstigninger på mellem 15 og 60 procent, fuld løn under sygdom, ret til at vælge talsmænd på større virksomheder og nedsat arbejdstiden til 42 1/2 time.

Undervisningsministeren dannede samme år et udvalg, der skulle se på forbedringer af de faglige uddannelser. Faglig Ungdom fik en plads sammen med LO og arbejdsgiverne. Men da var lærlingene allerede gået et skridt videre.

Lærlingeoprørere 1969. Fra venstre Carsten Vøgg Christensen, Murerlærlingene, Kurt Kristensen, formand for Typografernes Ungdomsafdeling, Jacob Jacobsen og Bo Rosschou formand for Malernes Læringleforening. Han blev i senere den første formand for LLO (ABA).

Siden 30'erne havde DSU stået for det landsdækkende lærlingearbejde. Faglig Ungdom havde længe ønsket en selvstændig landsorganisation for alle de unge i fagbevægelsen, men LO havde hidtil modarbejdet alle forsøg i denne retning. Nu tog de unge selv initiativet. Januar 1967 dannede de Faglig Ungdoms Landsudvalg for at styrke samarbejdet mellem Faglig Ungdom organisationerne. Fra foråret 1968 støttede

LO udvalget økonomisk og anerkendte det som landsorganet for lærlingene.

Studenteroprøret bragte ungdomsoprøret ind på universiteterne, og allerede i 1969 blev de første fælles demonstrationer organiseret af lærlingene og elev- og studenterbevægelsen med krav om medbestemmelse, uddannelsesreformer og bedre levevilkår for unge.

Frem mod LLO

Lærlingeoprøret blev starten på en selvstændighedsproces, der kulminerede med dannelsen af Lærlinge- og Ungarbejdernes Landsorganisation.

Faglig Ungdom var utilfredse med indsatsen for

de unge, og de ønskede en form for landssammenslutning, hvor de selv bestemte politikken og aktiviteterne. Men de var på ingen måde interesseret i at bryde med fagbevægelsen. Da læreren Peter Boesing fra Silkeborg i november 1966 benyttede lærlingenes protestaktioner som en anledning til at lancere ideen om Landsorganisationen for unge under uddannelse, tog de stærkt afstand. Silkeborglæreren var tidligere landsformand for Liberale Lærerstuderende og sad i bestyrelsen for Den personlige Friheds Værn, og organisationen skulle fungere uafhængigt af fagbevægelsen. Forsøget blev en fiasko. På det stiftende møde i januar 1967 tog et overvældende flertal afstand fra ideen og opfordrede i stedet lærlingene til at slutte op bag Faglig Ungdom Landsudvalg.

I de følgende to år pressede de unge på i LO's lærlingeudvalg for dannelsen af en Landsdækkende faglig ungdomsorganisation. Forhandlingerne gik trægt og i 1969 tabte de unge tålmodigheden. På en konference i Middelfart fastlagde repræsentanter for Faglig Ungdom afdelingerne strukturen for en ny faglig landsorganisation for unge, der formelt skulle stiftes i 1970. Konferencen dannede grundlag for dannelsen af Lærlingenes og Ungarbejdernes Landsorganisation året efter, men LO og Smedeforbundet og HK var modstandere af de unges forslag til en ny organisation, og borgfreden mellem unge kommunister og socialdemokrater i lærlingebevægelsen var slut. Sommeren 1970 væltede et flertal formanden for Faglig Ungdom København Jens Hamann på et ekstraordinært repræsentantskabsmøde. Bo Rosschou, der var

DKU'er, blev den nye formand.

Forhandlingerne med LO brød sammen i efteråret 1970. De unge ønskede en organisation, hvor de unge både var en integreret del af fagforbundene, men samtidig kunne lægge offentligt pres på forbundene gennem demonstrationer og aktioner. LO var på sin side ikke interesseret i en ungdomsorganisation, der kunne fungere som pressionsgruppe indenfor forbundene og manifestere sig offentligt i forhold til for eksempel overenskomsterne, og som ville være domineret af kommunisterne. På trods af LO's modstand dannede Faglig Ungdom organisationerne og flere lærlingeforeninger ikke desto mindre Lærlingenes og Ungarbejdernes Landsorganisation i november 1970. Signalet til et helt nyt kapitel i lærlingebevægelsens historie.

Litteratur

Vi vil ikke nøjes med ord. En Faglig Ungdom-afdeling gennem 50 år. Faglig Ungdom Århus 1983

Arkiver

Danmarks Socialdemokratiske Ungdom arkiv, ABA

Danmarks Kommunistiske Ungdom arkiv, ABA

Faglig Ungdom Århus arkiv, ABA

Faglig Ungdom København arkiv, ABA

Lærlingene og Ungarbejdernes Landsorganisation arkiv, ABA

Fredens Tilhængere

Af Jesper Jørgensen

Ud af Ib Nørlund, DKP's mangeårige chefideologs arkiv er to mindre arkiver på fredsorganisationerne Fredens Tilhængere og Dansk Fredskonference dukket op. Arkiverne giver en god mulighed for at få belyst kommunisternes tidlige arbejde på at få skabt tværpolitiske organisationer i Danmark efter 2. Verdenskrig og rummer kilder, der illustrerer enkeltpersoners store engagement for fred og deres bekymringer for en forestående atomar verdenskrig.

Af deres modstandere, der parlamentarisk set omfattede det meste af det danske samfund inklusiv de landsdækkende aviser, blev Fredens Tilhængere og Dansk Fredskonference betegnet som kommunistiske frontorganisationer. Oftest blev der hentydet til landskadelig 5. kolonne-virksomhed af værste slags. DKP spillede da også en afgørende rolle i begge organisationer, og de kan derfor opfattes som redskaber i DKP's folkefrontspolitik i efterkrigstiden. For partiet var modstandskampen under besættelsen en vedvarende reference.

Baggrunden for arkiverne

Materialet fra Fredens Tilhængere og Dansk Fredskonference er oprindeligt blevet indleveret som en del af Ib Nørlunds private arkiv. På opfordring fra Nørlund selv kort før hans død blev det afhentet sammen med resten af materialet fra Danmarks Kommunistiske Partis kontor i Dr. Tværgade, København i 1989/90. Hvordan materialet fra Fredens Tilhængere er kommet i Nørlunds besiddelse står imidlertid uklart. Nørlund havde ingen officiel organisatorisk forbindelse til organisationerne. DKP var bevidste om, at kendte kommunister med stærk tilknytning til partitoppen ville skabe alt for megen negativ opmærksomhed. Hvor meget Ib Nørlund uformelt har haft med arbejdet og politikken i fredsorganisationerne at gøre, er uvist, men på det partipolitiske plan spillede han i efterkrigstiden og frem til sin død i 1989 en central rolle.

I arkiverne ligger der imidlertid en mindre del private papirer, der måske kan løfte lidt af sløret for materialets vej til Ib Nørlund. Papirerne har tilhørt henholdsvis kommunist og arkitekt A. Wagner-Petersen,

der var formand for Fredens Tilhængeres lokalkomite for Ydre Østerbro og Jørgen Jensen, der bl.a. var formand for Dansk Fredskonference fra 1962 (senere blev han også formand for DKP, 1977-87). Disse to har forestået arkiveringen af materialet, og i kraft af at materialet fra de to organisationer til en vis grad var sammenblandet, kunne det tyde på, at det er blevet afleveret samlet til Ib Nørlund af Jørgen Jensen, der repræsenterede den senest eksisterende organisation.

Fredens Tilhængeres arkiv

I princippet er der tale om et arkiv for lokalkomiteen for Ydre Østerbro, men det dækker med visse mangler hele organisationens historie frem til 1954. Mere præcist dækker materialet over perioden fra det første landsmøde i juni 1950 til kravet om en folkeafstemning om "Tysklandsspørgsmålet" i december 1954. Der findes materiale fra landsmøderne og fra fredskongressen i november 1950, der omfatter dagsordner og resolutioner, mens mødereferaterne desværre mangler. Til gengæld giver samlingen af korrespondancer ud og ind af lokalafdelingen et godt indblik i aktivitetsniveauet og i de organisatoriske vanskeligheder, som en forholdsvis lille og kommunistisk baseret organisation kunne støde på. Konkrete politiske problemstillinger og holdninger kan udledes af en række forskellige manuskripter, og endelig foreligger der et forholdsvis omfattende materiale fra Verdensfredsrådets møder i 1952, 1953 og 1954. Specielt fra

de sidste to i henholdsvis Budapest og Berlin, hvorfra der findes manuskripter fra mange af talerne.

Fredens Tilhængeres internationale baggrund

Fredens Tilhængere i Danmark blev officielt stiftet i 1950, men havde på det tidspunkt været undervejs i over et år. Baggrunden var først og fremmest international. Det danske tiltag var afledt af dannelsen af verdensbevægelsen *Les Partisans de la Paix* på en fredskongres i Paris i april 1949, der blandt deltagerne havde flere internationalt kendte og kommunistisk sympatiserende personligheder som f.eks. Pablo Picasso, Charles Chaplin, Poul Robeson og Martin Andersen Nexø. Initiativtagerne til verdenskongressen, de to antifascistiske og i udgangspunktet tværpolitiske organisationer *Kvindernes Demokratiske Verdensforbund* (KDV) og *Den Internationale Komite for Forbindelser mellem intellektuelle*, havde også et kommunistisk udgangspunkt.

Afholdelsen af kongressen var en reaktion på faren og frygten for en 3. verdenskrig. Uforsonligheden og våbenkapløbet mellem USA og Sovjetunionen og deres allierede havde forholdsvis hurtigt efter 2. verdenskrig skabt grobund for en tvivl om sikkerheden for fortsat fred i verden. Ansvar for den spændte verdenssituation blev imidlertid først og fremmest placeret hos de vestlige magthavere, hvilket ikke reducerede den

Mogens Fog på talerstolen ved Fredens Tilhængeres internationale fredskongres i Odd Fellow Palæet, København i november 1950. (ABA)

generelle mistro over for de kommunistiske tiltag.

Efter kongressen blev der over hele verden oprettet nationale komiteer. I Danmark dannede de danske deltagere i Paris, kommunisterne Edvard Heiberg, Martin Andersen Nexø og Agnete Olsen (formand for KDV i Danmark) i efteråret 1949 en komite med Heiberg som formand. Dette medvirkede til oprettelsen af lokale netværk over hele landet.

Fredens Tilhængere i Danmark

Til organisationens stiftende landsmøde den 11. juni 1950 i København deltog således 56 lokalkomiteer og 29 organisationer. På mødet nedsattes bl.a. en landskomite (senere kaldt landsledelse) med Mogens Fog som formand. Med i komiteen sad bl.a. Jørgen Jørgensen, Hans Kirk, Morten Lange og Martin Andersen Nexø, der som mange af de andre ledende inden for organisationen var kommunister eller sympatisører. En af Mogens Fogs roller har uden tvivl været -med sin goodwill fra besættelsestiden - at legitimere Fredens Tilhængere og få den til at fremstå som en demokratisk og dansk fredsorganisation.

Den resolution, der blev vedtaget på landsmødet, og som fastslog organisationens formål, underbyggede dette ønske: "Fredens Tilhængere vil søge at vække det danske folk til modstand mod krigsforberedelser, oprustning, militærpagter og krigspropaganda", og den ville arbejde for: "1) almindelig internationalt kontrolleret nedrustning og fredelige afgørelser af internatio-

nale stridigheder inden for FN, 2) forbud mod atombomben og international kontrol med forbudets overholdelse og 3) bekæmpelse af al form for krigsophidsende virksomhed".

Selvom organisationen kæmpede for en tilnærmelse mellem de to stridende parter i den kolde krig og derfor officielt ikke tog part i konflikten, var der en klar tendens til at være mest kritisk overfor NATO og USA.

Stockholm-appellen

Konkret var "våbnet" i fredskampen i 1950 en underskriftsindsamling - "Stockholm-appellen", der koncentrerede sig om forbudet mod atomvåben. Appellen var blevet vedtaget på et møde for Verdensfredskomiteen (senere Verdensfredsrådet) i Stockholm i marts samme år. Otte måneder senere hævdedes den at have fået tilslutning fra omkring 500 millioner mennesker. Den største opbakning kom fra Kina, Sovjetunionen og "folkedemokratierne" i Østeuropa med næsten 4/5 af underskrifterne. I Danmark skrev ca. 135.000 mennesker under på appellen, hvilket ikke var særlig mange set i lyset af DKP's stemmetilslutning ved tidligere valg. Afgørende var den skarpe reaktion på udspillet i den offentlige opinion.

Stockholm-appellen blev i dagspressen beskyldt for at være et kommunistisk anslag mod den vestlig verdens frihedsværdier. Oprustningen blev betragtet som en nødvendighed for at modstå Østblokken. De skarpeste udtryk kom fra *Berlingske Tidende*, hvor Fre-

dens Tilhængere f.eks. blev betegnet som tilhørende en kategori af "... personer og organer så usle, at man ikke kan være bekendt og ikke har nødig at besvare kritik og angreb fra deres side." Fredens Tilhængere havde generelt problemer med at få deres budskaber frem i andre blade end i det kommunistiske dagblad *Land og Folk*.

"Tysklandsspørgsmålet"

Bedre gik det i spørgsmålet omkring Tysklands genoprustning, der vandt større genklang i befolkningen end den mere abstrakte trussel om en ny atomar verdenskrig. I forholdet til Tyskland var minderne fra besættelsen stadig klare i erindringen.

Fra slutningen af 1950 slog Fredens Tilhængere til lyd for, at en genoprustning af Tyskland ville føre til en gentagelse af historien. Tysk genoprustning ville være en direkte trussel mod Danmarks sikkerhed. Tyskernes sindelag var ganske enkelt ikke til at stole på. Fra starten af 1951 så Fredens Tilhængere det derfor som deres hovedopgave at modarbejde denne genoprustning. Opfordringen til lokalkomiteerne fra organisationens arbejdsudvalg var kort og godt: "Læg alt andet til side, og se at få rejst befolkningen på højkant." Der opfordredes i særlig grad til at få mobiliseret tidligere modstandsfolk og "gestapofanger".

I overensstemmelse med dette krævede Fredens Tilhængere i slutningen af 1954, med opbakning fra visse radikale kredse, en folkeafstemning om Danmarks tiltræden af NATO-aftalerne om Tysklands genoprustning og optagelse i NATO. Reaktionen fra dagbladene var som tidligere skarpe og fordømmende spe-

Kommunisten og maleren Victor Brockdorff forevige heroisk fredsinitiativerne omkring Stockholm-appellen med billedet Fred. Malet i Paris i 1950. (Victor Brockdorff, Arbejdersmuseet, 2001)

Fredens Tilhængere til dyrskue i Bellahøj, København i 1951 med Freds kravet. Det kommunistisk inspirerede initiativ fik dog ikke den store opbakning i Danmark, selvom underskriftsindsamlingen støttede en appel til verdens fem stormagter om at sikre international fred. (ABA)

cielt over for de radikale, der ifølge *Politiken* var blevet ledt bag lyset af kommunisterne. Med tanke på senere EF/EU-folkeafstemninger må man også nok sige, at nationalt begrundede folkeafstemninger kan være svære at håndtere.

Det bredere samarbejde

I 1952/53 opstod der en vis afmatning inden for organisationen. Indstillingen til Fredens Tilhængere i den danske offentlighed havde ikke ændret sig til det bedre.

Stadig blev de "blot" stemplet som "røde lejesvende", der ikke havde en berettigelse i den danske debat.

Alligevel forsøgte Fredens Tilhængere sidst i 1952 at åbne for en bredere dialog. Et mere tværpolitisk blad, *Tænk i Tide*, der skulle omfatte større dele af fredsbevægelsen, afløste derfor det hidtidige *Kæmp for Freden*. I det nye blads redaktion sad både kommunister & kulturradikale (som f.eks. Herbert Pundik). Samarbejdet blev dog sat på en hård prøve fra starten, da udgivelsen af bladet faldt sammen med Stalins paranoide kamp mod den "zionistisk-imperialistiske sammensværgelse". Konkret kom to kommunistiske

skueprocesser til debat - Slanskyprocessen i Prag og det såkaldte lægekomplot i Moskva. De Moskvatro kommunister og de tvivlende og kritiske kulturradikale opfattede ikke overraskende begivenhederne forskelligt. Stærkest var reaktionen imidlertid fra det kommunistisk-jødiske par, Peter P. Rohde og Ina Haxen (senere Rohde), der angreb DKP og specielt Mogens Fog for ikke at tage klar afstand fra den kommunistiske antisemitisme.

Kommunisterne havde svært ved at blive stuerene. Med dannelsen af Dansk Fredskonference i 1954 fik det bredere samarbejde inden for fredsbevægelsen dog en mere konkret karakter, men det blev på bekostning af Fredens Tilhængere. Dødsstødet blev Sovjetunionens intervention i Ungarn i 1956, der resulterede i både splittelse inden for DKP og opløsning af Fredens Tilhængere i 1959.

En af Fredens Tilhængeres umiddelbare succeser var, at venstrepolitiker Elin Appel indtrådte i Verdensfredsrådet i februar 1951 som én af tre danske repræsentanter. Derudover må man nok vurdere organisationens arbejde som forberedende for senere tværpo-

litisk, folkeligt arbejde i Danmark. Både Stockholm-appellen og "Tysklandsspørgsmålet" var med til at fremkalde dilemmaer for dem, der gerne ville kæmpe for samme sag, men som ikke brød sig om, hvad kommunisterne ellers stod for.

Litteratur:

Niels Barfoed: / *unåde*. Peter P. Rohde og opgøret med kommunismen. Kbh. 2001.

Mogens Fog: *Efterskrift, 1946 - og resten*. Kbh. 1977. Søren

Hein Rasmussen: *Sære Alliancer*. Politiske bevægelser i

efterkrigstidens Danmark. Viborg 1997. Hans Uwe Petersen:

DKP's arkiv i ABA. *ABA's årsskrift 1989-90*, s. 8-13.

Mikal Rode: Mogens Fog og Fredens Tilhængere, s. 156-164 i

Bredsdorff, Elias (red.): *En bog om Mogens Fog*. Haslev 1991.

Stig Thomsen: Fredens Tilhængere, *Salmonsens Lexikon-Tidskrift*, 1951-1952. 1953, sp. 415-420.

Arkiver:

Dansk Fredskonferences arkiv, ABA

Fredens Tilhængeres arkiv, ABA

Den danske fagbevægelse under besættelsen

Af Steen Andersen

"Vi må sige ja, så længe vi dermed kan gavne de kammerater, vi repræsenterer". Sådan faldt Hans Hedtofts ord i marts 1941. Hedtofts ord sammenfatter den politik henholdsvis parti og fagbevægelse førte under besættelsen. Det afgørende for fagbevægelsen under besættelsen var at bevare de politiske og faglige organisationer. Allerede den 22. april 1940 indskærpede formanden for De samvirkende Fagforbund (DsF) Laurits Hansen på forretningsudvalgsmødet, at situationen krævede ro blandt de danske arbejdere. DsF var med sine næsten 700.000 medlemmer sammen med DA (Dansk Arbejdsgiverforening) ansvarlige for opretholdelsen af produktionen. Det var her, at man finder den mest loyale opbakning til samarbejdspolitikken. Under de diplomatiske og politiske kriser lagde DsF pres på Socialdemokratiet for at undgå et brud med besættelsesmagten, som ville true bevægelsens organisationer og arbejderbefolkningen. Fagbevægelsen udgjorde en hovedhjørnesteen for samarbejdet, for som Laurits Hansen sagde i september 1940: "bliver fagbevægelsen slået i stykker, så går partiet sig en tur, og vi er færdige med dansk arbejderbevægelse".

Social deroute

Med besættelsen den 9. april 1940 blev Danmark et fattigere land. Den tyske indmarch havde afskåret landet fra handel med de oversøiske lande, hvilket førte til en kraftig produktionsnedgang som en følge af, at importen af brændsel og råvarer faldt med over 50 procent. Det blev de grupper i samfundet, som i forvejen havde mindst, der kom til at betale den højeste pris for produktionsnedgangen i form af vareknaphed, prisstigninger og katastrofal høj arbejdsløshed. Arbejdere, pensionister og funktionærer fik udhulet deres indkomster, da reallønnen i løbet af det første besættelsesår faldt med hele 20 procent indenfor industri og håndværk, og de kom til at bære byrden af den politiske kamp mellem de danske partier. Ovenpå majkrisen i 1940 valgte regeringen efter et politisk slagsmål med Venstre at ophæve pristalsreguleringen, og i september blev der indført strejkeforbud. En ny lov om arbejdsforhold indførte tvungen voldgift i arbejdskonflikter og antistrejkeloven betød at arbejderne fik frataget deres eneste sanktionsmulighed overfor samlingsregeringens benhårde indkomstpolitik, som kom til at

Fugleflugtslinien. Danske arbejdere ved trafikforbindelsen til Tyskland. Beskæftigelsen spillede også en rolle i forholdet til samarbejdet med Tyskland, idet en lav arbejdsløshed ville medvirke til at sikre den nødvendige ro på arbejdsmarkedet. Etableringen af trafikforbindelsen mellem Hamborg og København, den såkaldte fugleflugtslinie, var et af de projekter, som søgte at kombinere dansk tilpasning til Tyskland med arbejdsløshedsbekæmpelse. (ABA)

koste arbejderklassen og funktionærerne dyrt. De ansvarlige politiske og økonomiske instanser ville med alle midler forhindre en gentagelse af 1. Verdenskrigs galopperende inflation. Lønmodtagerne kom de første besættelsesår til at betale en høj pris og hertil korn

den høje arbejdsløshed, som i vinteren 1940/41 var oppe på omkring 36 procent. Det høje arbejdsløshedstal var ikke set siden de mørkeste kriseår i 1930'erne, men tallet omfattede ikke den skjulte arbejdsløshed, der lå i de 100.000 på den såkaldte arbejdsfordeling.

Alene i 1941 var der ikke mindre end 58 procent af de arbejdsløshedsforsikrede uden beskæftigelse i korte eller længere perioder.

Venstre og de konservative benyttede besættelsessituationen til at føre klassekamp og begrænse fagforeningernes magt. De borgerlige vidste, at de kunne tillade sig at føre klassekamp, fordi Socialdemokratiet stod svækket, og internt hos Venstre hed det, at "hvis fagforeningerne ikke makker ret, kan de få nazisterne". De borgerliges trussel om at sprænge samlingsregeringen betød, at de kunne presse det store arbejderparti til at acceptere sociale nedskæringer. Det var Venstres mål at sikre en fastholdelse af billig arbejdskraft på landet gennem en reduktion af lønningerne og de sociale ydelser. I 1942 gennemtvang Venstre en forringelse af socialreformen fra 1933 ved at stramme op på understøttelsesvilkårene for at bekæmpe det de kaldte de unges "arbejdsuvilje" og forhindre det udbredte "misbrug". Stramningerne af understøttelses-vilkårene betød blandt andet en forlængelse af karenstiden og indførelse af arbejdskort. Lønmodtagernes levefodsnedgang bidrog til at skabe grobund for kommunisterne, idet mange fra arbejderklassen fandt, at Socialdemokratiet havde svigtet på det socialpolitiske plan under besættelsen. Det var først i 1942, at det lykkedes at dæmme op for prisstigninger og den høje arbejdsløshed begyndte at falde, men indkomstfordelingen de første besættelsesår var formentlig med til at skabe grobund for Augustoprøret i 1943. Den stigende tilslutning til kommunisterne bekymrede både

de borgerlige og socialdemokraterne og efter den københavnske folkestrejke i 1944 indså politikerne og arbejdsgiverne, at de måtte give arbejdstagerne lønforhøjelse, så lønnen igen kunne komme op på niveauet fra 1938.

Det var lykkedes at dæmme op for den store stigning i arbejdsløsheden i 1942 takket være de store beskæftigelsesprojekter, erstatningsproduktioner samt brunkuls- og tørvegravning. De store bunkersbyggerier på Vestvolden beskæftigede omkring 100.000 under besættelsen, og hovedparten af befæstningsarbejderne var uorganiserede og ufaglærte arbejdsløse, som kom til at tjene gode penge ved anlægsprojekterne for Værnemagten. På trods af den faldende arbejdsløshed og den stagnerende prisudvikling, var lavtlønsindkomsterne stadigvæk hårdt ramt. Det faldende vareudbud betød, at der var mindre gas, brændsel og vaskemidler samt fodtøj og beklædning. De lavtlønnede kunne hovedsageligt kun få råd til at købe de rationerede fødevarer, hvor kvaliteten var nedadgående for mange varegrupper vedkommende, mens kvalitetsprodukterne lå i en prisklasse, som var uopnåelig for store dele af arbejderklassen. Boligmangel og dårlige boligforhold i byerne betød sammen med den ringere ernæring en stigning af antallet af underernærede og tuberkuloseramte.

Besættelsen betød ikke bare en ændring af de politiske forhold i Danmark, men det betød også en ændring i den økonomiske fordeling i landet. Udviklin-

gen i de sociale forhold viser med al tydelighed, at den nationale historieskrivnings fokusering på, hvad der samlede nationen i kampen mod den ydre fjende, har fjernet fokus fra besættelsens skærpelse af den indre klassekamp. Det blev landbruget og fiskeriet, som forstod at udnytte muligheden for at tjene penge under besættelsen, hvorimod lønmodtagerne blev de store tabere med betydelige løntab og forringede levevilkår til følge.

Lønkamp

Overenskomstområdet var gennem hele besættelsen domineret af "Lov om Arbejdsforhold", som i september 1940 blev vedtaget i fællesskab mellem DsF og DA på arbejds- og socialministerens foranledning. Aftalen indebar, at DsF frasagde sig strejkeretten af hensyn til roen på arbejdsmarkedet, så tyskerne ikke fik anledning til at gribe ind overfor de faglige organisationer. DsF's accept af lønstop skulle have været fulgt af et generelt prisstop og udbyttebegrænsning. Dette lod sig ikke realisere, hvilket fik DsF til i november 1940 at anmode regeringen om lønstigninger. Regeringens tilbud blev afvist af fagbevægelsen, som opsagde de gældende overenskomster fra februar 1941, og der blev nu stillet krav om genindførelse af de pristalsregulerede lønninger. Som en følge af, at DA ikke ville acceptere kravene, og fordi organisationerne ikke kunne opnå et kompromis afsagde Arbejds- og Forligsretten en kendelse, der ikke imødekom DsF.

Kendelsen betød at de gældende overenskomster blev forlænget frem til marts 1942.

Efter at den fagretlige vej viste sig at være en blindgyde forsøgte DsF den politiske vej gennem en henvendelse til regeringen rettet til Stauning. Henvendelsen resulterede i, at Rigsdagen i efteråret 1941 indførte det såkaldte "skrællede pristal", som medregnede bolig, beklædning og vask i lønreguleringen, men DsF's ønsker om løntillæg til dækning af de prisstigninger, som havde fundet sted siden marts 1941 blev afvist af DA ved overenskomstforhandlingerne i 1942. Sagen blev afgjort af Arbejds- og Forligsretten, som tilkendte DsF's medlemmer et løntillæg, der svarede til ca. en tredjedel af prisstigningerne. Internt i DsF blev Laurits Hansen udsat for kritik efter det "skrællede pristal" kun havde bidraget med begrænsede forbedringer. De stadigt stigende priser og den begrænsede løndækning førte til, at der på et forretningsudvalgsmøde den 31. oktober 1941 blev stillet spørgsmålstegn ved formandens måde at varetage arbejdernes interesser på. Mellem Socialdemokratiet og fagbevægelsen kom utilfredsheden også til udtryk på interne møder, hvor Stauning beklagede forholdene, men mindede om, at det vigtigste var sikringen af samarbejdsregeringen, fagbevægelsen og partiet i bestræbelserne på at undgå "norske tilstande".

Dette synspunkt fandt opbakning i DsF's ledelse, som dog også frygtede, at de forringede forhold for arbejderne netop kunne føre til et opgør med samarbejds-

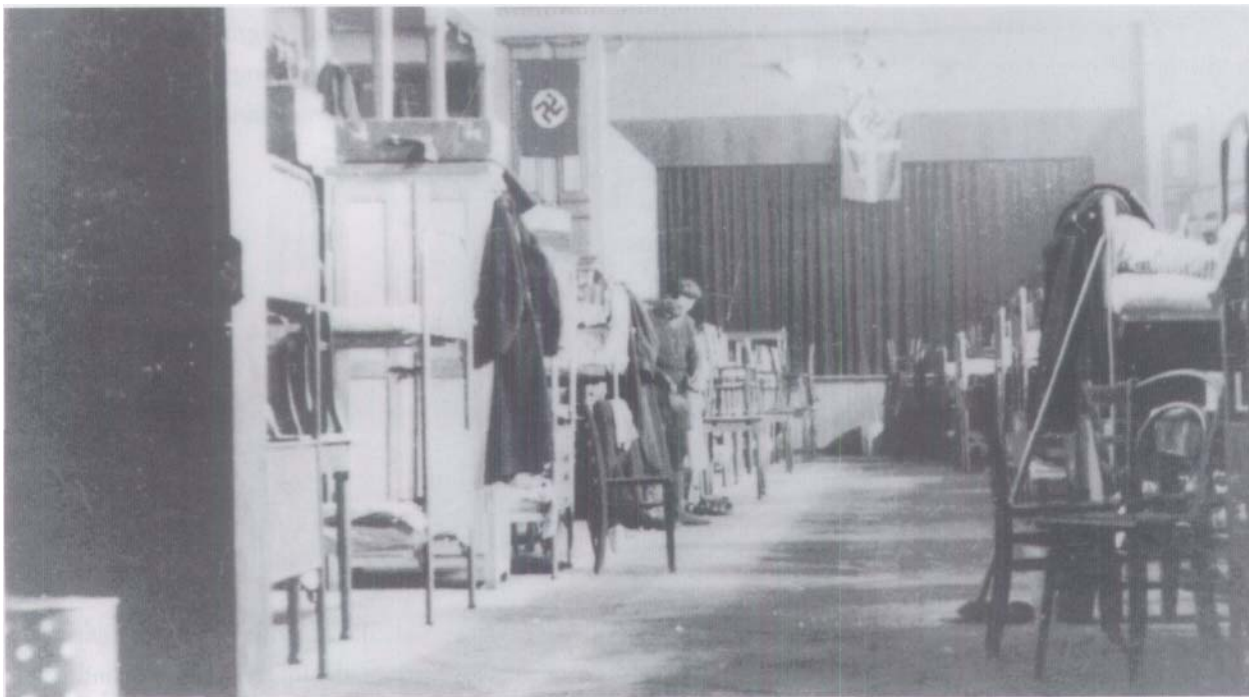

Danske fagforeningsledere på Tysklandsbesøg i 1941. I midten ses forfatteren Harald Bergsted. (ABA)

linien og dermed til "norske tilstande". Det "skrællede pristal" var upopulært i fagbevægelsen og gennemførelsen betød et politisk prestigetab for DsF og Socialdemokratiet. Det var en vanskelig opgave at få arbejderne til at acceptere den nye lov, og derfor forsøgte Laurits Hansen at vende arbejdernes vrede væk fra DsF i retning mod Venstre. De taktiske angreb på Venstre bundede i realiteter, da partiet havde ydet hårdnakket modstand mod ændringer, som kunne forbedre arbejdernes kår samtidigt med, at landbruget klarede sig mere end godt. Samtidigt forsøgte man dog på interne møder at forsvare resultaterne, som da DsF's næstformand gjorde det i slutningen af januar 1941, da han udtalte, at det "skrællede pristal" faktisk havde fulgt DsF's krav. I fagbevægelsen havde man ifølge næstformanden "i egen stue" grund til at være tilfredse

med, "at det er lykkedes at holde dansk arbejderbevægelse på et leveniveau, der ligger højere end andre landes arbejdere. Alle instanser fungerer. Det er muligt at løse overenskomstsituationen".

Heroverfor markerede formanden for Arbejdsmandsforbundet (DAF) Axel Olsen sig med sønderlemmende kritik på DsF's forretningsudvalgsmøder, hvor han truede med at bryde forbindelsen til partiet ovenpå lønkendelserne. Arbejdsmandsforbundets medlemmer var som den lavtlønnede gruppe på arbejdsmarkedet de hårdest ramte af prisstigningerne og med ca. 200.000 medlemmer uden arbejde i vinteren 1940-1941 var der ikke meget at glæde sig over. Det nationale samarbejde havde efter Axel Olsens mening alt for store omkostninger for arbejdsmændene. Men sam-

Danske tysklandsarbejdere er her indkvarteret på det nedlagte hotel Deutsche Wacht i Hamborg. (ABA)

tidigt tilhørte han også den mest tilpasningsvillige del af DsF's ledelse. For Axel Olsen var det afgørende, at den danske arbejdsmand ikke blev dårligere stillet, uanset om det skulle betyde øget tilpasning til Tyskland. Derfor gik han stærkt ind for at sende dansk arbejdskraft til Tyskland, og da størstedelen af arbejdsmarkedets organisationer stillede sig kritisk overfor en Told- og Møntunion med Tyskland i sommeren 1940, var Arbejdsmandsforbundet ikke afvisende. De tyske myndigheder havde en positiv vurdering af Axel Olsen, og i november 1942 var han gesandtskabets

kandidat til en ministerpost sammen med Laurits Hansen.

Arbejdskraft til Tyskland

Det tyske gesandtskab henvendte sig kort efter besættelsen til Udenrigsministeriet med et ønske om hvervning af dansk arbejdskraft. Henvendelsen om hvervning af 5000 mand blev kædet sammen med et tilsagn om leverance af 3 mio. tons kul og 1 mio. tons koks.

Regeringen besluttede at acceptere hvervning ad frivillighedens vej. Den praktiske del af arbejdet blev overladt til Socialministeriet og Statens Udvandringskontor. Den 24. maj udsendte DsF et orienterende cirkulære til fagbevægelsens organisationer, hvor man omtalte de tyske ønsker og nødvendigheden af kultilførsler. Fagbevægelsen modsatte sig ikke ordningen. Men man frygtede samtidigt, at arbejderne skulle blive udsat for nazificering under opholdet i Tyskland og dermed blive tabt for fagbevægelsen. Derfor indtog DsF en passiv indstilling til hvervningerne i starten, hvor denne udviklede sig støt og roligt, men i løbet af sommeren begyndte de første problemer at melde sig, da hvervningen faldt og de første utilfredse arbejdere begyndte at vende hjem fra Tyskland. Sejren over Frankrig i sommeren 1940 bidrog til at skærpe DsF's frygt for, at tyske indgreb mod fagbevægelsen var på trapperne. Samtidigt anlagde regeringen en mere aktivt samarbejdslinie overfor Tyskland. Det bidrog til, at DsF's passive indstilling til spørgsmålet omkring hvervning af dansk arbejdskraft til Tyskland blev ændret i et forsøg på at opnå goodwill hos tyskerne, og dermed mindske risikoen for indgreb mod arbejderbevægelsen. Stigningen i arbejdsløsheden fra 16% i juli 1940 til 35% i december 1940 gav anledning til frygt for en radikaliserings af arbejderklassen i retning af kommunisme og nazisme. Ved at sende flere danske arbejdere til Tyskland ville man lette presset mod a-kasserne og forbedre arbejderens kår. Dermed kunne man undgå radikaliserings og samtidigt bevare kontrollen over arbejdsmarkedet. DsF begyndte at involvere

sig aktivt i hvervningen af arbejdskraft til danske entreprenører, som arbejdede i Tyskland. DsF medvirkede blandt andet til gennem direkte forhandlinger med koncernen Hugo Stinnes, at virksomheden fik 1000 arbejdere til gengæld for ekstra leverancer af kul og koks til Danmark.

I efteråret 1940 opstod der intern uenighed i DsF's forretningsudvalg angående spørgsmålet om hvorvidt Tysklandsarbejderne skulle fritages fra at betale kontingent til deres danske a-kasse, når de samtidigt skulle betale til den tyske arbejdsløshedsforsikring. Flertallet i DsF's forretningsudvalg og de fleste fagforbund støttede ideen, men DAF og Murerforbundet, som var de to forbund, der havde flest medlemmer i Tyskland var imod. DAF argumenterede for, at det var rimeligt, at Tysklandsarbejderne skulle betale, når de var i arbejde. Splittelsen i DsF om kontingentfriheden bundede ikke i uenighed om selve hvervningen, men var udtryk for, at DAF's a-kasser var økonomisk hårdt trængte i denne periode på grund af den høje arbejdsløshed. Modviljen fra DAF's side førte til, at socialminister Johannes Kjærbøl i samråd med Stauning besluttede at gøre frikontingentordningen tvungen for alle a-kasser gennem en lov af 1. februar 1941. Der foregik et tæt samspil mellem DsF og Arbejds- og Socialministeriet samt Arbejdsdirektoratet i spørgsmålet om hvervningen. Dette udmøntede sig blandt andet i den politik, der blev formuleret i forhold til langvarigt arbejdsløse, der ikke kunne få økonomisk hjælp, hvis man ikke tog arbejde i Tyskland, I 1943 efter Augustoprøret vendte DsF tilbage til den passive linie fra

besættelsens første måneder, så man ikke kom til at stå som eksponent for samarbejdspolitikken på et tidspunkt, hvor modstandsbevægelsen havde stadig større dele af befolkningens opbakning og rettede en hård kritik af fagbevægelsen i spørgsmålet om eksport af arbejdskraft til Tyskland.

I den første efterkrigstid fik Tysklandsarbejderne den sorte kokarde, og i partiværket *Danmark besat og befriet*, skrev den senere statsminister Jens Otto Krag, at der ikke skulle vises større overbærenhed overfor arbejderne end de andre samfundsgrupper som havde gået tyskerne til hånde, for "det var ikke de bedste, der rejste ud". I 1947 ville man helst fortrænge, at arbejderne først var blevet lokket og siden truet af fagbevægelsen til at tage til Tyskland.

Tilpasning til Tyskland

På linie med den øvrige tilpasning forsøgte fagbevægelsen at komme tyskerne i møde for at opnå indflydelse og selvbestemmelse. I DsF-toppen frygtede man en nazificering af arbejderbevægelsens organisationer, som det var sket i Holland og Norge. Derfor tog Laurits Hansen med Staunings godkendelse kontakt til den tyske gesandt og presseattaché Gustav Meissner for at sikre fagbevægelsen en plads i det nyordnede Europa. Kontakten til Gustav Meissner resulterede i bl.a. tre studierejser, hvor repræsentanter fra fagbevægelsen og arbejdsgivere deltog. En udløber af studierejserne var

deltagelse i sammenkomster med blandt andet Den tyske Arbejdsfront. Sammenkomsterne var godkendt af Stauning. De foregik under private former og har utvivlsomt bidraget til at udbygge det gode forhold mellem den danske fagbevægelse og Den tyske Arbejdsfront som et led i bestræbelserne på at undgå indgreb overfor de danske forbund. Tyskerne gjorde aldrig alvor af planerne om en nazificering af det danske arbejdsmarked. Besættelsesmagten accepterede de danske fagorganisationers fortsatte eksistens i lyset af, at det var deres primære interesse at sikre roen på arbejdsmarkedet, så produktionen blev opretholdt.

Kampen mod kommunisterne

Kommunisterne havde inden illegaliseringen den 22. juni 1941 rettet hårde angreb mod Socialdemokratiet og fagbevægelsens ledere for at svigte i kampen for arbejderne kår. Kommunisterne forsøgte at hverve tilhængere i den socialdemokratiske fagbevægelse, og de benyttede enhver lejlighed til at rette angreb på DsF-ledelsens overenskomspolitik. Interneringen af kommunisterne og vedtagelsen af kommunistloven skærpede i sommeren 1941 kampen i fagbevægelsen. I cirkulærer og på informationsmøder samt i den socialdemokratiske presse blev arbejderne opfordret til at tage afstand fra DKP. Den almindelige faglige og politiske kamp mod kommunisterne blev en del af samarbejdspolitikken, da justitsminister Thune Jakobsen i september 1941 henvendte sig til Laurits Hansen for at

meddele, at DsF måtte sørge for, at alle kommunistiske tillidsmænd i fagbevægelsen blev udelukket fra deres hverv. Efter et formandsmøde den 17. september 1941 blev der udsendt et cirkulære fra DsF til forbundene, hvori man opfordrede til at få de kommunistiske tillidsmænd til at træde tilbage. Denne henvendelse blev efter justitsministerens opfordring gentaget i november. Internt i DsF frygtede man for, at fagbevægelsen skulle blive platform for kommunistisk agitation, som kunne medføre tyske anslag.

DsF blev fra slutningen af 1942 stillet overfor et stadigt stigende problem i form af kommunistisk organiserede strejker. I begyndelsen var strejkerne primært økonomisk motiverede, men i kommunisternes strategi overlappede den sociale og den økonomiske dimension hinanden. I de tilfælde, hvor strejkerne ramte indenfor rustningsindustrien var modstandsaspektet åbenbart. Gennem informationsmateriale, cirkulærer og påbud forsøgte DsF at dæmme op for strejkerne, der blev en alvorlig trussel mod bevægelsen og partiet. Truslen blev yderligere skærpet efter kommunevalget i 1943, hvor kommunisternes argumenter om, at Socialdemokratiet og fagbevægelsen havde svigtet gennem økonomisk og politisk forræderi mod arbejderklassen og nationen, fik fat i vælgerne. Den DKP-ledede sabotage havde fra sommeren 1942 truet stabiliteten og i 1943 steg antallet af sabotagehandlinger i en sådan grad, at det truede med "norske tilstande". Samtidig medførte de tyske tilbagetog på fronterne en stigende fredsoptimisme, som resulterede i oprør i

gaderne, generalstrejker og demonstrationer. Fagbevægelsens apparat var i sommeren 1943 truet over hele landet af en kommunistisk ledet opstand. Socialdemokratiet og fagbevægelsen iværksatte en mod-offensiv, der skulle tilbageerobre det tabte land gennem agitation. På tillidsmandsmøder, i pressen og gennem informationsmateriale forsøgte man at bekæmpe strejkebevægelsen med argumenter om, at samarbejdspolitikken hidtil havde bragt landet sikkert gennem besættelsen, hvor det gjaldt om at have organisationerne intakte med henblik på den økonomiske kamp. Et brud med den hidtidige politik kunne medføre en katastrofe for arbejderklassen på et sent tidspunkt af krigen. DsF's nye formand Eiler Jensen talte ved et stormøde i slutningen af august om de alvorlige perspektiver for fagbevægelsen, hvis udviklingen fortsatte, idet "En knækket fagbevægelse er en knækket arbejderbevægelse og et knækket demokrati".

Efter 29. august 1943

For DsF var samlingsregeringens fald den 29. august 1943 på en og samme tid en ulykke og en lettelse. Det var en ulykke, fordi augustoprøret slog den politik i stykker, som man havde sat sin lid til skulle føre arbejderbevægelsen og nationen sikkert gennem krigen. Der var en lettelse, fordi man nu ikke længere behøvede at tage politiske hensyn i kampen for at bedre arbejdernes kår.

DsF's formand Eiler Jensen udtrykte forhåbninger

Barrikade på Vesterbro under Folkestrejken 1944. (ABA)

om, at nu var man ikke længere bundet af hensyn til Socialdemokratiet, som forsøgte at føre samfundspolitik i stedet for klassepolitik. Paradoksalt var det arbejdsmændenes formand Axel Olsen, der nu gav udtryk for bekymring for "ad hvilke veje man nu fra De samvirkende Fagforbunds side agtede at gøre den politiske indflydelse gældende for at gardere sig imod, at arbejdernes krav afvises". Det skulle imidlertid vise

sig, at lønkendelserne i februar 1944 gav kompensation for halvdelen af prisstigningerne. Dette skærpede kun den interne utilfredshed i DsF, hvor Axel Olsen og Fanny Jensen fra Kvindeligt Arbejderforbund truede med at bryde antistrejkeloven fra september 1940, hvis de ikke fik fuld dyrtidsregulering. Utilfredsheden med prisstigningerne og den manglende lønfremgang kom til udtryk under den københavnske Folke-

strejke i sommeren 1944. Her gik DsF sammen med DA og en række ledende politikere stærkt ind for at afblæse strejken, da "konsekvenserne af en fortsat strejkebevægelse er uoverskuelig". For DsF var Folkestrejken endnu et skræmmende eksempel på den stadigt stigende kommunistiske indflydelse. Det gjaldt om at forhindre lignende scenarier igen. Resultatet blev etableringen af Arbejderbevægelsens Informations-Central (AIC), som var afløseren for Hovedorganisationernes Informations og Propaganda Afdeling (HIPA), nedlagt i 1941 efter tysk pres. Den nye informationscentral skulle "propagandistisk forberede og tilrettelægge et fremstød efter krigen på den demokratiske socialismes linie". Fagbevægelsen havde hermed lagt en grundsten i kampen mod kommunismen i efterkrigstidens Danmark. Folkestrejken bidrog til, at også DA fik øjnene op for den fare, som lå i, at arbejderklassens harme over de stramme lønkendelser åbnede yderligere op for kommunistisk spillerum. På trods af modstand fra Axel Olsen og Fanny Jensen indledte Eiler Jensen direkte forhandlinger med DA, og den 24. august 1944 indgik parterne en overenskomst, som gav arbejderne et ekstraordinært dyrtidstillæg, og gav en samlet lønforhøjelse på 2½ procent. Det var mere end Eiler Jensen havde bedt om, og dermed var det ikke bare den største lønforhøjelse under besættelsen, men også en stor sejr internt i DsF for den nye formand.

DsF støttede samarbejdslinien frem til befrielsen, og da hovedparten af departementschefstyret overvejede at gå af i protest imod arrestationen af politiet

den 19. september 1944, lagde fagbevægelsen sammen med DA pres på embedsmændene for at fortsætte samarbejdet.

Det lykkedes fagbevægelsen at bevare organisationerne intakt og ved krigsafslutningen var arbejderklassen i Danmark bedre beskyttet end i noget andet besat land. Den loyale opbakning til samarbejdet betød, at fagbevægelsen gennem sit politiske skæbnefællesskab med samarbejdspolitikken kom til at dele ansvaret for tilpasningens kompromiser og omkostninger. Eller som H.C. Hansen sagde det i vinteren 1945: "Vi var alle opportuniste. Ærligt opgjort var det hele jo mere et spørgsmål om karakter end om politisk overbevisning". Det afgørende for den socialdemokratiske arbejderbevægelse havde været at bevare de politiske og faglige organisationer under de fem års besættelse. I det lys kunne man fra DsF med tilfredshed konkludere, at den politiske strategi havde været en succes.

Litteratur:

Hartvig Frisch m.fl.: Danmark besat og befriet, bind 2. København 1947.

Hans Kirchhoff: - Vor eksistenskamp er identisk med nationens kamp-Om Socialdemokratiets overlevelsstrategi under besættelsen. Forsøg på syntese. Årbog for Arbejderbevægelsens historie 1994, s. 13-64.

Tove Lund: Fagbevægelsens forhold til samarbejdspolitikken 1940-42. Årbog for Arbejderbevægelsens historie 1972, s. 71-123.

Arbejderkvindernes holdning til den første lovgivning om barselsorlov 1901-1913

Af Anette Eklund Hansen

I 1901 blev den første lov om barselsorlov vedtaget i Danmark. Orloven var en del af Fabriksloven af 1901, som handlede om beskyttelse af arbejdere i industri- og håndværksmæssige virksomheder. Loven var meget påvirket af debatten i udlandet om arbejderbeskyttelse. Beskyttelse af kvinder og børn blev også diskuteret på de internationale socialistiske og feministiske kvindekongresser. Denne artikel handler om de danske arbejderkvinders holdning til indførelse af barselshvile og den internationale diskussion i lovens første tiår.

Den første fabrikslov fra 1873 var først og fremmest møntet på at beskytte børn og unge. Socialdemokratiet stillede i 1898 et lovforslag om yderligere forbud mod børnearbejde. Under arbejdet med loven blev beskyttelse af de kvindelige industriarbejdere og deres børn i forbindelse med fødslen bragt ind i diskussionerne af lovforslaget.

Kvinderne i fagbevægelsen diskuterede forslaget på flere møder. Det omfattede særlig lovgivning for kvinder i forbindelse med barsel og forbud mod natar-

bejde for kvinder. I en resolution til Rigsdagen i 1900 gav kvinderne udtryk for, at natarbejdsforbudet skulle gælde begge køn, mens de kunne gå ind for tvungen barselshvile, hvis de blev sikret understøttelse fra det offentlige uden fattighjælps virkning.

En anden kvindeorganisation Dansk Kvinde-samfund gik også imod natarbejdsforbudet og støttede tvungen barselshvile hvis kvinderne fik ret til understøttelse.

Inspirationen til indførelse af barselshvile kom fra udlandet, hvor lande som Tyskland, England, Holland og Schweiz allerede havde indført forbud mod arbejde nogle uger før og efter fødslen for at beskytte mor og barn. Emnet var blevet diskuteret på internationale arbejderbeskyttelseskonferencer siden 1890. Gustav Philipsen, fra Venstre-reformpartiet og Ludvig Bramsen, fra Højre var begge meget optaget af arbejderbeskyttelsesspørgsmålet og bragte beskyttelsen af kvinder ind i diskussionen om lovforslaget.

Industrialiseringen af Danmark og det stigende antal kvinder, der var beskæftiget i industrien var bag-

grunden for at spørgsmålet om barselshvile blev rejst. Danmark var blevet industrialiseret senere end store europæiske lande som England og Tyskland, men den danske regering ønskede nu også, at de svage på det danske arbejdsmarked: kvinder og børn skulle have en særlig beskyttelse. Fabriksloven af 1901 placerede således Danmark blandt "de civiliserede stater", hvilket var et af indenrigsminister Ludvig Bramsens ønsker med loven.

Fabriksloven af 1901 indeholdt følgende om barselshvile.

Loven omfattede kvinder ansat i industri- eller håndværksvirksomheder med mere end 5 ansatte. Kvinderne blev forbudt at arbejde 4 uger efter fødslen. Arbejdet kunne genoptages tidligere, hvis en læge ville attestere at moder og barn ikke tog skade.

Fattighjælp kunne ydes efter trang og skøn - uden at kvinden mistede sine borgerrettigheder.

Der havde ikke stået noget i lovforslaget om understøttelse til kvinderne under den tvungne barselshvile. Dette kom først ind i loven efter forslaget fra kvindeorganisationerne og betegnede et brud med den liberale stats hidtidige praksis.

Loven omfattede kun de ca 10% af udearbejdende kvinder, der arbejdede på fabrik. Syersker, landarbejderkvinder, rengøringskoner og den største gruppe kvinder på arbejdsmarkedet, tjenestepigerne var ikke omfattet af loven.

De socialistiske kvinders krav til barselsorlov

Socialdemokratiets programmer i 1876, 1888 og 1913 omtalte ikke barselshvile til udearbejdende kvinder. Der blev i stedet stillet krav om forbud mod børns arbejde i fabrikker, og ligestilling mellem mænd og kvinder på arbejdsmarkedet.

Beskyttelse af arbejderkvinderne blev imidlertid drøftet på de internationale socialistiske kongresser. Det danske Socialdemokrati var medlem af II. Internationale og deltog i sammenslutningens kongresser. Her blev kravet rejst første gang i 1893, hvor arbejderbeskyttelse blev diskuteret som et særligt punkt. Louise Kautsky, delegeret fra Østrig, stillede krav om særlig beskyttelseslovgivning for kvinder og børn, herunder barselsorlov 2 uger før og 4 uger efter fødslen. De øvrige delegerede sluttede op om dette krav. Også på de internationale feministiske kongresser, blev der stillet krav om barselshvile til den udearbejdende kvinde.

Lovens betydning for arbejderkvinderne i de første ti år

Fabriksloven skulle til revision efter 10 år. I den forbindelse blev de faglige organisationer i 1909 spurgt om deres erfaringer med loven, og hvilke ændringer de kunne ønske.

De samvirkende Fagforbund (i dag LO) drøftede sagen på deres generalforsamling i april 1909. Forret-

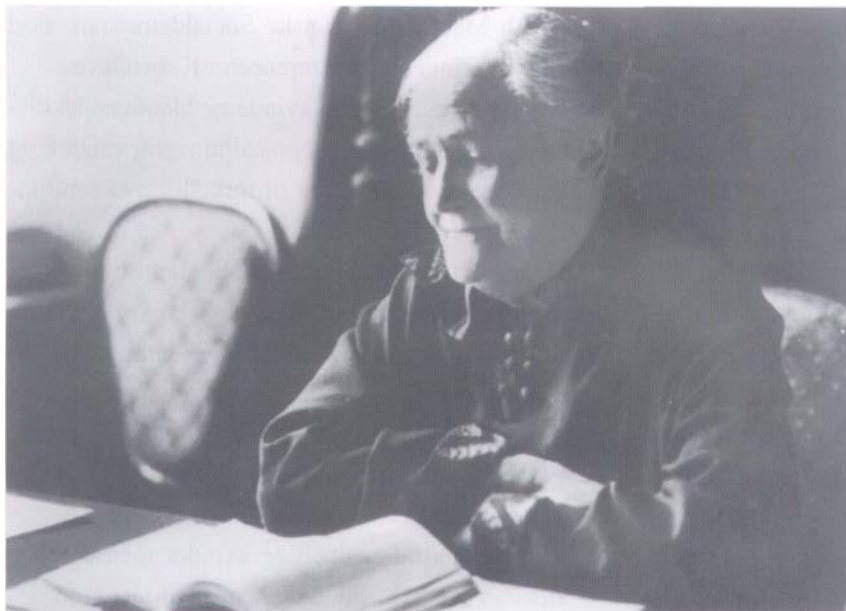
Tekstilfabrik omkring 1900. Tekstilindustrien beskæftigede ca. 35 procent af de kvindelige fabriksarbejdere i 1901. Kvinder i tekstilindustrien var omfattet af Fabrikslovens forbud mod, at kvinder arbejdede 4 uger efter fødslen. (ABA)

ningsfører Alfr. Christiansen holdt et foredrag om Fabriksloven, hvor han gennemgik loven og dens virkninger.

Efter hans opfattelse brugte kvinderne ikke orloven i særligt stort omfang. Dels fordi de ikke kendte til loven, dels fordi de ikke havde råd til at blive hjemme fra arbejdet. Selv om kvinderne ifølge loven kunne gå til kommunen og få støtte i de fire uger efter fødslen, blev støtten som nævnt tildelt efter trang og skøn og ikke efter et retsprincip. Det betød, at kvinderne og deres hjem blev undersøgt, ofte på en vanærende måde, før de evt. kunne tildeles støtte. Beløbet, de i givet fald fik i støtte, var derudover meget mindre end løn-

nen. Så alt i alt var det kun få kvinder, der fik tildelt understøttelse, mens de var tvunget til at holde barselsorlov.

I diskussionen efter foredraget mente formanden for De kvindelige Herreskræddere Andrea Brochmann, at kvinderne ikke kendte til loven. Fru Eberlein anførte det uheldige i, at kvinderne skulle henvende sig hos fattigforstanderne, selv om der ikke var tale om fattighjælp. "Kvinder, der kommer til Fattigforstanderne i denne Anledning, bliver i høj grad generede af disse. Der bliver f.eks. sagt til dem: De ved vel, at det er fattighjælp! Eller også: Deres Kæreste kan vel hjælpe Dem! Eller: Når De arbejder på en Plads som

Clara Zetkin.(1857-1933) var frem til 1917 et fremtrædende medlem af det tyske socialdemokrati. Hun var en pioner indenfor den tyske og internationale socialistiske kvindebevægelse. Dette arbejde fortsatte hun fra 1919 i det tyske kommunistparti, hvor hun var medlem af centralkomiteen fra 1920-33. Portræt fra 1920'erne. (ABA)

Tuborg, maa De vel have lagt Penge op!" På den arbejdsplads, hvor Fru Eberlein selv arbejdede, havde mange været udsat for lignende, " men det var kun de færreste, der havde fået hjælp; og disse fraraader andre at gaa til Fattigforstanderne, som generer de Kvinder, der kommer. Det er ganske utilbørligt, at Forstanderne skal have lov til at sige, i strid med lovens ord, at denne hjælp er Fattighjælp."

Olivia Nielsen, Kvindeligt Arbejderforbund, var enig i, at årsagerne til, at kvinderne ikke benyttede ordningen, var den fornedrende behandling, kvinderne blev udsat for fra fattigforstandernes side, samt uvidenhed om loven. Henriette Crone fra de kvindelige typografers fagforening rejste krav om 4 ugers orlov med understøttelse også før fødslen.

De samvirkende Fagforbund sendte i forbindelse med Fabrikslovens revision spørgeskemaer ud til fagforbundene for at få oplysninger om, hvilke forslag til ændringer, forbundene havde til loven. Spørgsmål 12, 13 og 14 handlede om barselsorloven. Forbundene blev spurgt om forbudet mod kvinders arbejde i de 4 første uger efter fødslen blev holdt, om tidsrummet burde udvides til tiden før nedkomsten, og hvorledes den offentlige hjælp bedst kunne udbetales.

Der var delte meninger om, hvorvidt kvinderne overholdt forbudet mod at arbejde de fire første uger. Skræddere, syersker, tekstilarbejdere og Kvindeligt Arbejderforbund svarede klart nej. Andre forbund som tobaksarbejdere og hattearbejdere mente, ja.

Der var klar tilslutning til udvidelse af barsels-

orloven: 4-6 uger før og efter fødslen.

Udbetalingen af understøttelsen gennem fattigforstanderne var et stort problem. Fagforbundene ønskede derfor pengene udbetalt af arbejdsløshedskasse eller sygekasse, og det skulle være en lovbestemt ydelse, der dækkede det økonomiske tab, kvinderne led, når de ikke måtte arbejde. Svarene blev sendt ind til Arbejdsrådet, et rådgivende udvalg, der bestod af repræsentanter fra fagbevægelsen, arbejdsgiverne og lægelig ekspertise.

Dansk Kvindesamfund indleverede ligeledes et forslag til Arbejdsrådet. De ønskede at få fjernet muligheden for dispensation, at understøttelsen skulle være tilstrækkelig og ikke administreres af fattigvæsenet, men i stedet udbetales af sygekasserne. Dansk Kvindesamfund gik ellers ind for selvhjælpstanken, fordi de ikke ønskede, at staten blev pålagt store økonomiske byrder, men mente alligevel, at det var nødvendig med en vis social sikring af de dårligst stillede kvinder.

Omsorg for mor og barn diskuteres på kvindekongressen i 1910

II. Internationale havde i september 1910 kongres i København. I den forbindelse holdt de socialistiske kvinder deres anden internationale kvindekongference. Den tyske socialist og pioner i organiseringen af de tyske arbejderkvinder Clara Zetkin havde i 1907 taget initiativ til den første kvindekongference i Stuttgart. Det var da også hende, der sammen med Nina Bang og

Elisabeth Mac fra det danske Socialdemokrati, stod for planlægningen af konferencen i København.

På konferencen skulle kvinderne blandt andet diskutere, hvordan de kunne opnå almindelig valgret, og hvilke krav, de skulle stille til forbedring af samfundets omsorg for mor og barn.

Delegationerne fra Tyskland, England og Sverige havde indsendt forslag til diskussion på konferencen. De socialdemokratiske kvinder i Tyskland havde udarbejdet en lang resolution, der talte for samfundets pligt til at tage sig af omsorgen for kvinder og børn.

Følgende punkter vedrørte gravide og fødende kvinder og deres børn:

Forbud mod at beskæftige kvinder med arbejde, der kan skade kvinden og hendes ufødte børn Den gravides ret til at holde op med at arbejde 8 uger før forventet fødsel uden opsigelse Efter fødslen: "forbud mod at arbejde i otte uger, såfremt barnet lever; i seks uger efter død - eller abort eller såfremt barnet dør inden denne frist." En obligatorisk svangerskabsunderstøttelse på otte uger ved erhvervstab på grund af graviditeten (før fødslen)

"En obligatorisk understøttelse af barslende for et tidsrum af 8 uger, såfremt barnet lever, for 13 uger såfremt moderen er villig og i stand til selv at amme barnet; for 6 uger såfremt barnet skulle dø inden denne frist eller ved døds- eller fejlfødsler" "Fastsættelse af understøttelse for svangre, barslende og ammende mødre med den fulde gennemsnitlige dagløn."

2. International socialistisk Kvindekongference.

Med Sanktion af Repræsentanterne for de organiserede kvindelige Meningsfæller i alle de Lande, der er sammensluttede i det Internationale Sekretariat for de socialistiske Kvinder, indbydes Underregnede herved til den

2. Internationale socialistiske Kvindekongference

i Dagene 26. og 27. August d. A. i København.
Kongferencen afholdes i

Arbejdernes Forsamlingsbygning, Jagtvej 69

og vil blive aabnet Fredag den 26. August, Formiddag Kl. 9.

Den provisoriske Dagsorden lyder:

1. Kongferencens Konstituering.
2. Videre Udvikling af Forbindelserne mellem de organiserede kvindelige Partifæller i de enkelte Lande.
3. Midler og Veje for det praktiske Arbejde til Erobring af den almindelige Kvindevalgret.
4. Samfundets Forsorg for Moder og Barn.

De socialistiske Parti- og Kvindeorganisationer, samt alle Organisationer for kvindelige Arbejdere, der staar paa Klassekampens Grundlag, anmodes indtrængende om at sende Repræsentanter til denne Kongference.

De enkelte Landes Organisationer bestemmer selv, paa hvilken Maade de ønsker at deltage i Kongferencen. Antallet af Delegerede er ikke indskrænket for nogen Organisation.

Forslag til Dagsordenen maa indsendes senest den 15. Juli til Underregnede, for at de rettidig kan blive oversættede og bragt til Kendskab for de korresponderende Organisationer. Anmeldelsen af de Delegerede samt Indsendelse af Beretninger over den proletariske Kvindebevægelse i de enkelte Lande maa ske senest den 1. August. Beretningerne maa saa vidt muligt være trykt i de tre ved Kongferencen brugte Sprog — tysk, engelsk, fransk — og omdele i forinden Kongferencens Aabning.

Kvindelige Partifæller i alle Lande! Sørg for en stor Deltagelse i Kongferencen, saaledes at denne med et godt Resultat formaar at fortsætte den principielle Klarheds og det praktiske Arbejdes Værk, som den 1. Internationale Kvindekongference i Stuttgart har paabegyndt med et saa godt Resultat.

Med socialdemokratisk Hilsen

Clara Zetkin,

International Sekretær for de socialistiske Kvinder,
Wilhelmshöhe, Post Degerloch ved Stuttgart.

RUD. BOHM. — KØBENHAVN.

Indbydelse og dagsorden til den 2. Internationale socialistiske Kvindekongres i København i 1910. Punkt 4 på dagsordenen omhandlede „ Samfundets Forsorg for Moder og Barn “. (Socialdemokratiets arkiv, ABA)

Jordemoderhjælp og lægebehandling til svangre og fødende og pleje i hjemmet til barselskvinder
Udvidelse af arbejderbeskyttelsesloven, så den også omfatter landarbejdere, hjemmearbejdere og tjenestepiger, samt alle kvinder, der er dårligt økonomisk stillet

Oprettelse af fødehjem og hjem til gravide og ammende kvinder. Støtte til barselskvinder i hjemmene. Belønning til ammende kvinder. Anskaffelse af god, bakteriefri mælk til spæde børn Tilskud til kommunerne så de kan opfylde deres pligter overfor mor og barn, tilskud til syge- og moderskabsforsikring

Vejledning af mødrene om det spæde barns pleje og indførelse af spædbarnspleje i skolerne.

Resolutionen blev vedtaget bortset fra et punkt om oprettelse af ammestuer på fabrikkerne.

Fabriksloven af 1913

Den nye fabrikslov blev vedtaget i 1913 med meget få ændringer af paragrafferne om barselsorlov. Det eneste område, hvor lovgiverne havde lyttet til kvindernes krav, var måden udbetalingen foregik på. Understøttelsen var stadig ikke en ret, men tildeltes efter skøn og trang. Omfanget af barselsorloven og de arbejdsområder, som loven omfattede, var ikke blevet udvidet, og der kunne stadig gives dispensation. Sigtet var fortsat en ide om beskyttelse af det spæde barn, dog

uden at gøre noget ved moderens mulighed for at tage sig af barnet.

Loven i 1913 omfattede kvinder ansat i industri- og håndværksmæssige virksomheder med mere end 2 ansatte

Understøttelsen kunne udbetales gennem syge- og hjælpe-kasser

Virksomheder med mere end 24 ansatte (kvinder) skal have opvarmet rum til ammende kvinder om vinteren

Det seje træk

Resolutionen fra kvindekongressen i 1910 var ambitiøs. I Danmark tog det 65-70 år før mange af punkterne i dette program var gennemført.

I 1960 kom barselsorloven til at omfatte alle kvindelige sygekassemedlemmer, herunder alle LO-medlemmer. Kvinderne fik ret til dagpenge i op til 14 uger. Tidligst 8 uger før fødslen, dog altid så længe som fabriksloven påbød. Fri læge- og jordemoderhjælp, frit ophold på hospitaler. 2 ugers dagpenge til husmødre i forbindelse med fødslen I 1972 kom loven til at omfatte alle kvindelige lønmodtagere

I 1980 blev barselsorloven udvidet til at omfatte 4 uger før fødslen og 14 uger efter fødslen

Udformning af fabriksloven og dens revisioner blev som vist fra starten påvirket både af nationale og internationale aktører. Med inspiration fra resolutionen i 1910 og senere internationale konventioner har arbejderkvinderne sammen med andre grupper forsøgt at påvirke Folketingets partier til at vedtage en bedre barselsorlov. Først i 1990'erne er barselsorlov, understøttelsens størrelse og orlov til mændene blevet et område, der også er inddraget i de generelle overenskomstforhandlinger.

Kilder og litteratur

Høyrup, Lise: Pligt, ret eller illusion? : En undersøgelse af barselslovgivningens betydning for kvinder i industri og håndværk 1901-1933. Utrykt afhandling, København 1988
Mikkelsen, Birte: En undersøgelse af spørgsmålet om den særlige beskyttelse af kvindelige arbejdere, specielt i forbindelse med udformningen af den anden fabrikslov i 1901. Utrykt afhandling, København 1975

Wickert, Christel. Kvinder, valgret og fred. In Arbejderhistorie nr. 29, 1987.

Wikander, Ulla: Some "Kept the Flag of Feminist Demands Waving": Debates at International Congresses on protecting Women Workers. In protecting Women ed. By Ulla Wikander e.a.

Arbejderen, d. 5.juni 1909 Die Gleichtheit, nr 25 s. 387-90, 1910
LOs arkiv: ks 12, læg om Revision af Fabriksloven Love for Socialdemokratiet 1876, 1888, 1913. Socialdemokratiets arkiv: ks 770 , 2. internationale kvindekongference

De kvindelige fagforeninger i bryggeriarbej derforbundet

Af Lizette Albæk Nielsen

Dansk Bryggeri-, Brænderi- og Mineralvandsarbejder Forbund (DBBMF), der var stiftet i april 1898 og eksisterede til juni 1990, havde i hele sin levetid 9 selvstændige kvindelige lokalafdelinger.

De kvindelige bryggeriarbejdere var i organisationens første år uorganiserede eller medlemmer af Kvindeligt Arbejderforbund (KAD). Allerede på forbundets 3. kongres i Århus 1901 havde nogle nyoprettede kvindeafdelinger søgt om optagelse, men fik afslag med den grund, at tiden ikke var moden endnu.

Kongressen besluttede i stedet at støtte Kvindeligt Arbej-derforbund i bestræbelserne på at få bryggerkvinderne organiserede.

Flere bryggerier søgte at erstatte mændene med billigere kvindelig arbejdskraft, derfor havde de mandlige bryggeriarbejdere en egen interesse i at få kvinderne organiseret. På den 4. kongres i maj 1903 i København vedtog man at optage kvinder og starte en medlemshvervekampagne.

Den kvindelige fagforening i Odense var ældst, og kun cirka to uger efter den 16. september 1903 stiftede kvinderne fra Carlsbergs aftapningsanstalt og

Krone-Øl-Bryggeriet „Det kvindelige Bryggeriarbejderforbund for København og Omegn". Hurtigt sluttede kvinderne på Kjøbenhavns Bryggerier og Malteriers Glostrup afdeling sig til og senere Stjernens kvinder. I 1909 blev Tuborg-kvinderne optaget, hvilket betød at københavnerafdelingen blev den største og en af de længst levende indtil sammenlægningen med den mandlige.

Oprettelserne faldt i tre faser: Fagforeningerne i Odense, København, Randers og Viborg blev dannet kort efter kvinderne fik adgang som medlemmer; gruppen med Århus, Helsingør, Horsens og Svendborg er fra perioden 1908-11, så alle undtagen én var stiftet inden 1. Verdenskrig. Næstved kom til i 1923 som den sidste. De kvindelige fagforeninger var ingen døgn-fluer; de fleste fortsatte i omkring 50 år eller mere - et par over 80.

I tiden omkring 1900 blev kvinderne ansat i større skala i bryggeriernes nye tappehaller, hvor deres arbejdsopgaver var at sortere brugte flasker, håndtere skyllemaskinerne, der havde blødehjul (flaskerne blev i et

Bestyrelsen for Helsingør afdeling ved 40 års jubilæet. (ABA)

hjul drejet rundt i et kemisk bad) og tage sig af flaskebørstemaskinerne. De skulle proppe flaskerne manuelt med en propmaskine og ved stroppebordet omvikle propperne med ståltråd. Til sidst satte de nogle etiketter på med håndkraft, og andre pakkede de færdige flasker ned i kasser. Arbejdsdagene var lange uden ret til ferie, og selve jobbet fysisk hårdt og beskidt. Undervejs i 20'erne blev maskinerne forbedret og flere af processerne mekaniseret.

Love og repræsentation

Fagbevægelsen har generelt haft et problem med at få en ligelig rekruttering og repræsentation af begge køn i de valgte organer, fordi det på den ene side ikke har

været muligt at aktivere tilstrækkeligt mange kvinder til at deltage i det organisatoriske arbejde, og på den anden side har de faglige kvinder haft svært ved at gøre sig gældende og nå til tops i systemet. Derfor kan det være interessant at undersøge den kvindelige repræsentation i bryggeriarbejderforbundet og se, hvilken rolle de rene kvindeafdelinger spillede i denne proces.

Forbundsloven fastslog, at der mindst skulle være 10 medlemmer til at stifte en selvstændig afdeling i en by og med den klausul, at der kun måtte oprettes én afdeling indenfor hver branche. Paragraffen åbnede op for den mulighed, at hovedbestyrelsen kunne dispensere fra mindstekravet, så et færre antal kunne stifte og opretholde en afdeling. Kvinderne fik ret til at danne deres egne lokale afdelinger, når der var det lovplig-

tige antal medlemmer, eller hovedbestyrelsen accepterede, at særlige omstændigheder gjorde en opretholdelse nødvendig.

Forbundsarkivet indeholder love fra kvindeafdelinger i Horsens, København, Odense, Svendborg og Århus af ældre og nyere dato. I hovedtræk gælder de samme bestemmelser og vedtægter for alle afdelingerne: Man indleder med at pege på formålet med fagforeningen og fremhæve medlemmernes forpligtigelser. De konkrete kontingent- og optagelsesbetingelser nævnes. Organisationens opbygning, administrationen af formuen og valgreglerne til de styrende organer bliver forklaret. Reglerne suppleres med oplysning om, hvordan uoverensstemmelser mellem fagforeningen og medlemmerne håndhæves; hvilke restriktioner, der træder i kraft, hvis et medlem søger at skade foreningen, og kravene der stilles for at kunne opløse den.

Trods nuancer i lokallove, er det basale i teksterne fælles, og i enkelte paragraffer er ordlyden faktisk ens. En af de vigtigste forskelle er blandt andet, at der direkte står i 1912-udgaven fra Århus og den første lov fra Svendborg i 1911, at fagforeningen skulle hjælpe arbejdsløse medlemmer økonomisk:

„Foreningens Formaal er, at samle alle kvindelige Arbejdere der beskæftiges ved Ølindustrien i Svendborg og Omegn, for ved fælles Optræden at forbedre vor Livsstilling i Særdeleshed ved Varetagelse af Arbejdsinteresserne, og ved, under Arbejdsløshed at understøtte arbejdsløse Medlemmer." (§ 1, a)

Det var ikke helt risikofrit at oprette en fagforening.

Den første formand for de århusianske kvinder blev kort efter valget afskediget af bryggeriet, som ikke accepterede klager over arbejdsforholdene. Truslen om afsked virkede, og det var umuligt at finde en afløser. Til slut måtte de bede den mandlige afdeling overtage ledelsen af fagforeningen. Ordning fungerede til 1920, da Anine Laursen blev valgt og denne gang uden repressalier fra bryggeriets side.

Næstvedafdelingen var både den, der sidst blev optaget i forbundet og først nedlagt igen. I stedet blev der dannet en fællesafdeling for mænd og kvinder. Bolette Hansen skrev 18. marts 1923 til forretningsfører Poulsen på egne og arbejdskammeraternes vegne, at de ansatte kvinder på Bryggeriet Fønix i Næstved gerne ville optages som medlemmer. Tilsagnet kom allerede fire dage senere, samtidig bad han få oplyst, hvor mange kvinder det drejede sig om. Svaret var, at der var 10 fastansatte kvinder, men flere i sommermånederne.

Kvinderne var stærkt interesseret i at få deres mandlige kolleger, der stod i Dansk Arbejdsmands Forbund (DAF), ind under DBBMF og gik straks efter indmeldelsen i gang med et lobbyarbejde bag mændenes ryg. Under hånden henvendte de sig i april til forbundssekretær Emil Hansen for at få forbundet til at påvirke mændene, som på en måde var villige men bange for, at ugelønnen ville falde ved et skifte:

„De er ved at skal til at forhandle nu samtidig med os og Direktøren har nemlig sendt Dem en Opfordring om at gaa over i Bryggeriarbejdernes Forbund"... "Vi vilde derfor gerne bede Dem Hr. Emil Hansen sende

Delegerede fra afdelingerne i København og Odense på forbundskongressen i 1956. (ABA)

Dem en Opfordring og lade Dem høre Lønningerne og Betingelserne i de forskellige Provinser (...) men vi vil samtidig Hr. Hansen streng Tavshed angaaende dette Brevs Modtagelse, da vi ikke paa nogen Maade vil have, at De Mandlige skal lade os forstaa med, at vi blander os i deres Sager, og det vilde jo være af stor Betydning for os damer, at de mandlige gik ind under samme Forbund som vi."

Skønt mændene fandt tidspunktet midt i overenskomstforhandlingerne uheldigt, ville de overveje sagen, når de havde fået oplysninger om forbundets overenskomster, provinslønninger og kontingent. Der kom dog til at gå en årrække, inden mændene blev meldt ind i DBBMF i forbindelse med dannelsen af fællesafdelingen.

De andre fællesafdelinger blev skabt ved, at den kvindelige afdeling enten blev opløst, og kvinderne overført til den mandlige, eller den lokale kvindelige og mandlige afdeling blev sammensluttet - med Næstved som en undtagelse. Overførslerne fra ét forbund til et andet kunne skabe grænsekonflikter, hvis forbundene var uenige om, hvilke faggrupper de burde organisere. KAD måtte tidligt acceptere, at bryggerkvinderne indgik i bryggeriarbejderforbundet, derimod var der større konflikter mellem DAF og DBBMF om retten til at organisere de mandlige bryggeriarbejdere.

Man kunne måske forvente, at de nye fællesafdelinger indførte bestemmelser som sikrede, at kvinderne fortsat blev repræsenteret i de valgte organer. Billedet er

ikke entydigt: I Århus og Næstved fik kvinderne ingen positiv særbehandling modsat i København og Svendborg. Flertallet af lokalafdelingerne, som organiserede begge køn og aldrig havde haft en kvindelig fagforening, havde ingen særparagraffer, der på forhånd gav kvinderne en andel i ledelsen. Derimod havde fagforeningerne i Kolding og Ålborg Afdeling I (for bryggeri- og mineralvandsarbejdere), hvor kvinderne heller ikke havde været selvstændigt organiserede, vedtaget en minimumsgrænse for kvinderepræsentationen.

Meningerne kan være delte om, hvor høj kvinderepræsentationen skulle være for at kunne kaldes tilfredsstillende. Set udefra med svenske øjne var den stor på 1920-kongressen i København. I sin tale glædede gæsten Anna Johansen-Wisborg, der var formand for de kvindelige bryggeriarbejdere i Stockholm, sig over de mange kvindelige delegerede: „Naar vi holder kongres i Sverig, er der kun 4-5 kvindelige repræsentanter til Stede, men nu har jeg faaet Syn for, at Kvinderne her i Danmark er fuldgyldig repræsenteret" (Beretningen). Præcist en tredjedel af de delegerede og revisorerne var kvinder, mens der blot var 2 i hovedbestyrelsen på 11. Det er bemærkelsesværdigt, at den kvindelige afdeling i Viborg ikke var i stand til selv at stille med en delegeret, men lod sig repræsentere af en person fra den mandlige!

Kvinderne var selvfølgelig ikke udelukket fra at sidde i ledelsen, hvad enten de havde en lovsikret plads eller ej, og nogle fællesafdelinger valgte også at sende enkelte kvindelige delegerede til kongresserne.

Forbundslovene kunne bøde på en skæv repræsentation, da de indeholdt regler, der fastslog, at en bestemt andel i hovedbestyrelsen og senere på kongressen skulle være kvinder. Ligesom kvinderne stadig måtte oprette eller genoprette fagforeninger helt frem til forbundets ophør.

Afdelingerne havde ret til at indsende forslag og lade sig repræsentere på kongressen, og fordi den var det øverste organ, var kvindernes deltagelse vigtig for at sikre, at de blev hørt, og spørgsmål af særlig betydning for kvindelige arbejdere blev debatteret og fremmet.

Man kan få et vink om kvinderepræsentationen ved for eksempel at undersøge andelen på 1923-kongressen i København og i hovedbestyrelsen på det tidspunkt, hvor alle kvindelige afdelinger eksisterede og sammenligne med den forrige. I maj 1923 besatte kvinderne 25 ud af alle 95 afdelingspladser eller med andre ord, så var godt hver fjerde kvinde. Siden sidste kongres var andelen faldet ganske som kvindernes medlemstal (antallet af mænd og kvinder var henholdsvis 3.238 og 2.020 i april 1920, og tre år efter var mændenes tal steget kraftigt med 564, modsat kvinderne, der havde haft et lille fald på 70).

Dertil kom 12 hovedbestyrelsesmedlemmer (heraf Helga Larsen, København og Hansine Jensen, Odense) og 3 revisorer (den ene var Ida Christensen, København). Nyvalget på den ordinære kongres i 1926 rykkede ikke ved billedet. På den ekstraordinære kongres samme år blev begge kvinder i hovedbestyrelsen imidlertid udskiftet. Sofie Frandsen blev valgt for Køben-

havn og Thea Jeppesen fra Odense for provinsen, desuden mistede kvinderne revisorstillingen.

Trods Sofie Frandsens anbefaling på 1929-kongressen om igen at vælge en kvinde til revisor, „da man før i en Aarrække havde haft denne Post inden for den kvindelige Afdeling", måtte de tage til takke med den ene af to suppleantposter.

I forbundets slutfase var knap en fjerdedel kvinder på den ekstraordinære kongres i Roskilde i januar 1990. Mens antallet af kvinder i hovedbestyrelsen nok var steget til 3, udgjorde de samtidig en mindre andel af den 17 personers store forsamling. I den daglige ledelse sad kvinderne til gengæld på halvdelen af de 4 pladser.

Afdelingerne måtte have én kongresdelegeret tilstede for de første 50 medlemmer og derefter én for hver af de næste 100 medlemmer osv. (forholdstallene blev med tiden justeret op). Ordningen var favorabel for små og mellemstore afdelinger - og dermed for de kvindelige som hørte til i denne størrelsesorden, bortset fra den københavnske.

Alligevel kritiserede Helga Larsen kvinderepræsentationen i sit indlæg på 1920-kongressen, fordi hun mente, at kvinderne havde krav på en repræsentant mere i hovedbestyrelsen i forhold til deres medlemstal. Hun undlod dog at stille forslaget, da konsekvensen var, at den mandlige afdeling i København, også ville kræve at få en ekstra plads.

De valgte repræsentanter sad ofte længe, hvilket gav fagforeningerne en stabil kontinuitet. Københavns af-

deling havde tre formænd - Olivia Hansen, Helga Larsen og Sofie Frandsen - i de første 43 år. To af udskiftningerne skyldtes alene dødsfald, hvorimod Helga Larsen, som endnu tidligere havde været fagforeningens kasserer, blev tvunget til at træde tilbage ovenpå et mistillidsvotum blandt medlemmerne som følge af en lånetransaktion, der involverede forbundets penge. I Randers var Anna Thi m formand i 19 år, og kasserer Marie Mide fratrådte først efter 16 år. Det samme mønster ses i Odense, hvor Anna Hansen, der forinden havde været afdelingssekretær i 9 år, blev formand under Besættelsen. Hun afløste Kirsten Jensen, der havde siddet i en fjortenårig periode i formandsstolen. I stedet overtog Jensen jobbet som kasserer fra Anna Rasmussen, der gik af efter 19 år.

Sammenlægninger

De kvindelige afdelinger kom altid kun til at udgøre en mindre del af samtlige afdelinger. Antallet af lokalafdelinger varierede i årenes løb.

Otte blev oprettet og nedlagt igen mellem 1899-1922. fordi virksomhederne ophørte i disse byer. Til gengæld opstod andre på grund af nyoprettede virksomheder, medlemsoverflytninger fra andre forbund, og efter den sønderjyske Genforening blev der stiftet nye i Haderslev, Sønderborg, Åbenrå og Tønder. I 1923. da alle ni kvindeafdelinger var dannet, eksisterede der i alt 45. Tyve af dem var fælles og resten rent mandlige. Kvindernes andel af branchens arbejdsstyrke

gik periodevis op og ned; samlet set lå deres ledighed gennemgående over mændenes.

Der var flere argumenter for sammenlægningerne: Et højere medlemstal øgede gennemslagskraften, og en fællesadministration gav besparelser. Tilhængerne argumenterede for, at kvinderne blev fagligt og økonomisk styrket ved at tilslutte sig mændene, som havde opnået bedre overenskomst- og arbejdsvilkår.

Kvindernes modvilje ved at stå i samme fagforening som mændene bundede i, at de som mindretal risikerede ikke at blive hørt og miste indflydelse. De frygtede at blive presset ud og se mændene overtage arbejdsfunktioner, der tidligere var forbeholdt kvinder i produktionen. Diskussionen om, hvad der var kvinde- eller mandejob, gav gang på gang konflikter ude på bryggerierne særligt med indførelsen af ny teknologi, hvor kvinderne kæmpede for retten til fortsat at udføre hævdevundne arbejdsopgaver. Debatten blev skærpet af nedgangen i beskæftigelsen - bare fra 3. kvartal 1984 og tre år frem skete et fald på over 25 procent. Nogle steder fik man indført anciennitetslister til at bruge ved fyringer og genansættelser for at undgå, at kvinderne blev forbigået til ledige stillinger eller stod først for tur i forbindelse med afskedigelser.

I Odense skrantede kvindernes fagforening længe inden nedlæggelsen som følge af et lavt medlemstal og manglende engagement særligt hos de yngre. I slutningen af 60'erne forsøgte man at puste liv i afdelingen ved at lade bestyrelsesmedlemmerne gennemgå forskellige kurser på aftenskole og Esbjerg- og Roskilde Højskoler for at få gang i organisationsarbejdet.

Desuden blev der oprettet en velbesøgt medlemsstudiekreds vedrørende faglige spørgsmål. Men i august 1968 trådte formanden og sekretæren tilbage ved en ekstraordinær generalforsamling officielt grundet samarbejdsvanskeligheder, og bare 3 1/2 år efter blev foreningen nedlagt.

I andre provinsbyer var der lignende problemer med opslutningen hos de unge som eksempelvis i Randers midt i 50'erne, og i Horsens besluttede kvinderne at søge optagelse hos den mandlige afdeling, da det viste sig umuligt at få valgt ny formand.

Talen omkring en sammenlægning af de to afdelinger i København var gammel og mødte især modstand hos kvinderne. Ideen fik atter næring efter nederlaget i konflikten mod „De Forenede Bryggerier" i 1985, idet hovedbegrundelsen for en fællesafdeling netop var at styrke de københavnske bryggeriarbejdere i forhold til arbejdsgiveren.

Ved festlige sammenkomster blev interesse-modsætningerne sjældent nævnt, tværtimod blev samarbejdet mellem mandlige og kvindelige arbejds-kolleger og afdelinger ofte rosende omtalt. Jubilæumstaler og -sange er næsten renset for kritik af dårligt sammenhold og manglen på fælles fodslag.

Interviews, debatindlæg og demonstrationsmateriale giver et langt mere nuanceret billede. Om alle påstandene er korrekte skal ikke diskuteres her, men udtalelserne giver et praj om kvindernes frustrationer: Den tidligere formand i Randers Anna Thim, der blev ansat på Thor i 1919 og fortsatte samme sted i en menneskealder, sagde i et interview i anledning af

fagforeningens 50 års jubilæum, at tiden inden mekaniseringen havde været det rene slæb, som mændene ikke havde taget deres rimelige del af: „*Snak ikke om mændene - de har altid forstået at passe på ikke at forslæbe sig! Vi kvinder blev skam ikke sparet. Vi måtte pukke dengang*” (Randers Social-Demokraten 1955).

Helga Larsen indledte debatten på 1920-kongressen om en ulovlig strejke, som de mandlige københavnske bryggeriarbejdere havde gennemført i 1919, med at kritisere, at de havde kastet kvinderne, der havde godkendt forbundets forhandlingsgrundlag, ud i arbejdsløshed. Mændenes ordfører erkendte, at man skulle være varsom med at strejke og lagde skylden på dyrtiden ovenpå krigen. Han takkede for solidariteten blandt bryggeriarbejderne - "*ogsaa vore kvindelige Kolleger, som vi skylder Tak for godt Kammeratskab*". Indlægget virker, som et forsøg på at gyde olie på vandene.

Under krisen og massearbejdsløsheden kom et forslag til 1932-kongressen fra den mandlige fagforening i København, om at gifte kvinder, hvis mænd havde arbejde, burde fjernes fra arbejdspladserne for at skaffe job til flest mulige familieforsørgere. Hovedbestyrelsens flertal kunne ikke gå med til at ældre kvinder, som havde været medlemmer i årevis, skulle fjernes og mente ikke, at det vedkom forbundet, om et medlem var gift eller ej. Sofie Frandsen fandt forslaget direkte udemokratisk og anbefalede, at det blev forkastet, hvilket skete med massivt flertal. Forslag af denne karakter kunne imidlertid ikke undgå at skabe vrede og mistillid blandt kvinderne.

Kampen for ligeløn skabte dyb splid. Den københavnske formand Margit Fogh Jensen, der var en af primusmotorerne for indførelsen af ligeløn, meldte skarpt ud efter en stor ligestillingsdemonstration og karakteriserede mændene i fagbevægelsen som „*hamrende usolidariske* ” overfor ligelønskravet. Skønt hun ikke fandt det principielt naturligt at opretholde særlige kvindeforeninger, kunne hun ikke anbefale nedlæggelsen af sin egen afdeling, før ligelønnen var indført. Hun mente heller ikke, at den var kommet hurtigere, hvis kvinderne stod i samme fagforening som mændene: „- jeg tror ikke, at der af den grund var blevet taget større hensyn til vores interesser” (Ekstra Bladet 1971). Gennem årene indsendte kvinderne planmæssigt kongresforslag til støtte for ligeløn. Manglen på ligeløn og kvinders lige ret til arbejdspladser på virksomhederne var to af de største barrierer for en sammenslutning. Først i 1973 blev ligelønnen indført på landsplan.

Foreningsliv

Foreningsfester og udflugter blev holdt både for at fornøje og fasttømre medlemmernes sammenhold. Arrangementerne havde tit et fagligt islæt. Man holdt baller til støtte for en sag og lavede ture med virksomhedsbesøg på programmet.

Helsingør kvindelige Afdeling besøgte under en vellykket tur til København i august 1930 det kooperative bryggeri Stjernen og fik en rundvisning i

*Helsingør afdelingens udflugt
til København 12. august 1930.
(ABA)*

forbundshuset på H.C. Ørstedvej. Middagen blev indtaget på forlystelsesstedet Lorry, og festligheden sluttede om aftenen i Tivoli.

Elisabeth Svensson takkede skriftligt forretningsfører Marius Madsen på afdelingens vegne for samværet og nævnte, at kollegerne fra Stjernen havde aftalt en genvisit: „Jeg haaber, at denne Forbindelse maa faa Betydning for vort Forbund saadan, at naar der er vigtige Sager til Afgørelse, at vi spredt over hele Landet er eet Forbund med samme Arbejde og samme Interesse, og det gælder om at skabe bedre Kaar for os alle. Jeg tror sikkert at denne Interesse skabes lettere ved, at man lærer hinanden at kende, det er ligesom man husker bedre, at der er andre til, end en selv. De

kan ogsaa tro, at det er meget lettere for Afdelingsformænd og Formandinder at arbejde med Forbunds-sager, naar Medlemmerne kender Hovedledelsen, jeg kan i hvert Tilfælde mærke Forskel".

Fanen var fagforeningens symbol og samlingsmærke. Da den var dyr at fremstille, kunne der gå flere år, før foreningen havde råd. Midlerne blev som regel skaffet via frivillige bidrag blandt medlemmerne. I Odense samlede de alligevel straks beløbet ved, at hvert medlem gav 1 krone (ugelønnen var på 6), og restsummen blev indsamlet under agitationen omkring folketingsvalget. Mens kvinderne i Århus først fik deres egen til 40 års stiftelsesfesten i 1948 (det sene tidspunkt skyldes sikkert ikke rent økonomiske forhold).

Københavnerne fik pengene til den første fane gennem kuponbøger og en fest i 1904. Den røde flagdug bar foreningens navn „*Det kvindelige Bryggeriarbejderforbund for København og Omegn stiftet 1903*". Mottoet var „*Fremad Kvinder for lige Ret*", og motivet var en flaske-pyramide omkranset af bygaks og humleranke. Den anden, der havde samme slagord og indskrift, blev indviet ved 30 års jubilæet i 1931. Motivet i midterfeltet holdt sig indenfor det velkendte tema med tre ølflasker i en oval ramme, og kornaks langs kanten til at understrege faget.¹

Faglige klubber

Før 1970 havde kvinderne ikke selvstændige fagklubber, men på Carlsberg og Tuborg dannede de kvindeklubber, som led i ligestillingskampen. Medlemsskabet blev snart obligatorisk, og flere medlemmer deltog i Kvindernes Initiativgruppe for Ligeløn i forbunds regi, ligesom nogle faglige kvinder, rødstrømper og Dansk Kvindesamfund startede Initiativgruppen for Ligeløn.

To år efter fik kvinderne på Carlsberg gl. Tap deres eget klubblad og i 1978 en fane, der som tidstypisk motiv brugte kvindebevægelsens tegn med Carlsbergs forbogstav indsat i selve cirklen. Der kom dog til at gå næsten 70 år før kravet på de københavnske bryggerkvinders ældste fane blev opfyldt.

Kvindepolitiske strategier

I 1985 blev Det kvindepolitiske Udvalg nedsat under stor enighed på kongressen. Formålet var, „at udarbejde forslag til forbundets kvindepolitik samt forslag om at sikre kvindernes repræsentation i forbundet, kredsene og afdelingerne". Fordi det var nødvendigt, „at forbundet fik fastlagt en kvindepolitik, som man kan føre videre i udadvendte sammenhænge og at det er nødvendigt at diskutere kvindernes beskæftigelse og vilkår indenfor vore industrier".

Udvalget stod i 1987 for den første kvindekonference og udarbejdelsen af et grundigt debatoplæg, som dannede grundlag for et program med den målsætning, at begge køn blev sikret en ligelig repræsentation i de faglige organer og på arbejdspladserne, hvilket blev støttet af hovedbestyrelsen og vedtaget på kongressen.

Oplægget skulle ikke opfattes som målet, snarere midlet til en egentlig ligestilling for kvinder og være opstarten på tiltag, der skulle øge deres fagpolitiske deltagelse. Udvalget foreslog, at kongressen skulle pålægge kredsene og hovedbestyrelsen at garantere kvindernes repræsentation indenfor kredsene, kongressen og i fællesafdelingernes bestyrelser. Som anbefalet blev der oprettet et udvalg "til igangsættelse af særlig lokale aktiviteter målrettet forbundets kvindelige medlemmer på landsplan". Det havde mandat til at igangsætte mødeaktiviteter og oplysningsarbejde lokalt, som et tilbud til kvinderne: "Udvalget følger og anviser aktiviteter, der kan skabe baggrund for, at

der tages udgangspunkt i kvindernes betingelser for at være aktivt repræsenteret på arbejdspladserne, i afdelingerne, i kredsene, i forbundet" (Love og protokol fra kongressen i Helsingør, april 1988).

Kvinderne i den københavnske fællesafdeling fik fra begyndelsen ret til en fast minimums repræsentation på en tredjedel i repræsentantskabet og den fælles fagforeningsbestyrelse. Der sad lige mange mænd og kvinder i den daglige ledelse, og som en ekstra forsikring var der garanti for særlige afstemningsregler i kvindespørgsmål. Man havde gode erfaringer med denne ordning, og som den ene af formændene Lone Christensen udtrykte det, skulle folk stadig vælges efter kvalifikationer: „Men det kan ikke være rigtigt, at kvindernes værdier og kvindernes evner ikke skal med", og samfundets kønrollemønster gjorde, at de havde andre betingelser end mænd.

Noter:

¹ Desuden blev værdier som sammenhold og fællesskab, der blev hyldet i tale og sang, markeret i fanemotiver og slagord. På den århusianske fane rækker to bryggerkvinder hinanden hånden henover en tønde, og det smukt bemalede Svendborg banner fra 1900, som tilhørte de kvindelige bryggeriarbejdere, mens de endnu var optaget i KAD, bærer indskriften "Sammenhold er Styrke". Hovedmotivet er en ung kvinde, der står med et knækket scepter og brudte lænker i den ene hånd og en sejrsgren i den anden. Hun ligner det franske frihedssymbol Marianne. Tuborg - kvindernes banner fra 1901 har en skikkelse magen til, men remedieme er skiftet ud med en vægtskål og et sværd, så hun ændrer karakter til retfærdighedens gudinde.

Litteratur:

Dagblade

Dansk Kvindebiografisk Leksikon, bind 1-4. Red. Jytte Larsen m.fl. (København 2000-2001)

„De slukkede vores tørst - og gjorde livet lidt rødere". Bryggeriarbejderne og deres forbund 1898 - 1990. Red. Jørgen Assens m.fl. (Skive 1993)

Grelle, Henning: „Under de røde faner" (København 1984)

"Kvinder - bryd ikke sammen - bryd ud". Forbundets kvindepolitik. Debatoplæg (DBBMF 1987)

Love, beretninger, protokoller, fagblade og jubilæumsskrifter for DBBMF

Utrykt materiale:

Dansk Bryggeri-, Brænderi- og Mineralvandsarbejder Forbunds Arkiv (1083, nyregistreret ABA)

Arkiver for kvindeklubber på Carlsberg og Tuborg (nyregistreret ABA)

De kvindelige fagforeninger

Helsingør: 2. oktober 1908 - 30. september 1972 **Horsens:** 1.

november 1911 - 31. december 1957 **København:** 16.

september 1903 - 31. december 1986 **Næstved:** 12. april 1923-

30. april 1940 **Odense:** 3. september 1903 - 31. december 1971

Randers: 12. oktober 1905 - 31. marts 1964 **Svendborg:** 16.

november 1911-31. marts 1959 **Viborg:** 17. marts 1906-31.

marts 1942 **Århus:** 1. august 1908 - 30. juni 1990

Stiftelsesdagene er ikke lig datoen for optagelse i forbundet.

Jubilæumsskrifter 2000-2001

Den faglige arbejderbevægelse

Elektrikere

Dansk El-Forbund Århus afdeling 100 år : jubilæum 9. september 2000 / redigeret og ... forfattet af: Kaj Jensen og Hans Nielsen. - (Århus) : Dansk El-Forbund Kreds 11 - Århusafdelingen, 2000. - 23 s. : ill.

Elektrikernes Fagforening Århus 100 år : 1900-2000 / redaktion: Hans Nielsen og Kaj Jensen. - (Århus) : (Dansk El-Forbund Kreds 11 - Århusafdelingen), (2000). - 96 s. : ill. (nogle i farver).

Funktionærer

Fra gulvskrubbe til maskine. - Kbh. : Fagforeningen for Sanitører og Servicefunktionærer, 2000. - 42 s. : ill. På omslaget: Fagforeningen for Sanitører og Servicefunktionærer 25 år, 1975 - oktober - 2000.

Handels- og kontorfunktionærer

En fagforening kommer til byen : HK Odense 1901-2001 / tekst: Søren Federspiel og Inge Marott Post. - (Odense) : HK Odense, (2001). - 47 s. : ill.

Journalister

At være hvor publikums opmærksomhed er : rids af Provins-Journalistforeningens fag-

lige historie, 1900-1960 / tekst: Hans-Georg Andersen. - Kbh. : Dansk Journalistforbund, 2000. - 46 s. : ill.

Korrespondenter

Et levende fag, et levende forbund : træk af Erhvervssprogligt Forbunds historie 1970-2000 / forfatter: Poul Boeg. - (Kbh.) : Erhvervssprogligt Forbund, 2000. - 31 s. : ill.

Kvindelige arbejdere

Jo, det kunne nytte / Poul Andersen, Solveig Schmidt. - Kbh. : (Kvindeligt Arbejderforbund i Danmark), 2001. - 240 s. : ill. (nogle i farver).

På omslaget: Kvindeligt Arbejderforbund i Danmark 1901-2001.

Kvindeligt Arbejder Forbund, Aalborg afdeling : 1901-2001 jubilæumsskrift. - Ålborg : Kvindeligt Arbejderforbund og Arbejdsløshedskasse, (2001). - 22 s. : ill. (nogle i farver).

Metalarbejdere

Federspiel, Søren: — de byggede hjul og vogn. - [Kbh.] : Dansk Metal, 2000. - 24 s. : ill. (nogle i farver). - (Den stærke smed, fra esse til computer).

Larsen, Gerda: Metal Faaborg. - (Fåborg): Metal Faaborg, (2001). - 80 s. : ill. Udgivet i anledning af afdelingens 100 års jubilæum.

Post, Inge Marott: Jernbanens smede i 100 år : klip fra afdeling 7s historie 1901-2001. - (Kbh.) : Metal København afdeling 7, 2001. - 101 s. : ill.

Post, Inge Marott: Kommunale smede i 100 år: historiske klip fra afdeling 6 : 1901-2001 : Metal København. - (Kbh.) : (Metal København), 2000. - 88 s. : ill.

Socialpædagoger

Øgendahl, Claus: Socialpædagogernes historie. - (Kbh.) : Socialpædagogernes Landsforbund, 2000. - 335 s. : ill. (nogle i farver).

Specialarbejdere

Brolægger svendenes fagforening 1851-2001 : 150 års jubilæum. - Kbh. : Brolægger Svendenes Klub i København, (2001). - 47 s. : ill.

Horst, Steen: En kold tid : træk af kølehusarbejdernes historie : jubilæumsskrift udgivet i anledning af Kølehusarbejdernes Landsklubs 40 års jubilæum år 2000. - (Odense) : Scorpio, 2001. - 56 s. : ill.

Solidaritet og sammenhold : jubilæumsnummer. - Hillerød : Specialarbejderforbundet i Danmark, Hillerød, afdeling A, 2001. - 80s. : ill.

På omslaget: 110 år med fremtiden for sig. Beskriver perioden 1991-2001.

Sygeplejersker

Ind i faget : sygeplejersker fortæller / redigeret af Kirsten Folke Harrits, Ditte Scharnberg ; tegninger af Claus Seidel. - Århus : i samarbejde med Dansk Sygeplejeråd, Århus Amtskreds : Husets Forlag, 2001. - 173 s. : ill. i farver.

Sømænd

Tortzen, Christian: En sømand han maa lide : Sømændenes Forbund 1897-1997. (Valby) : Pantheon, 2001. Bind I : De første 50 år. - 352 s. ill.

Andre faglige sammenslutninger

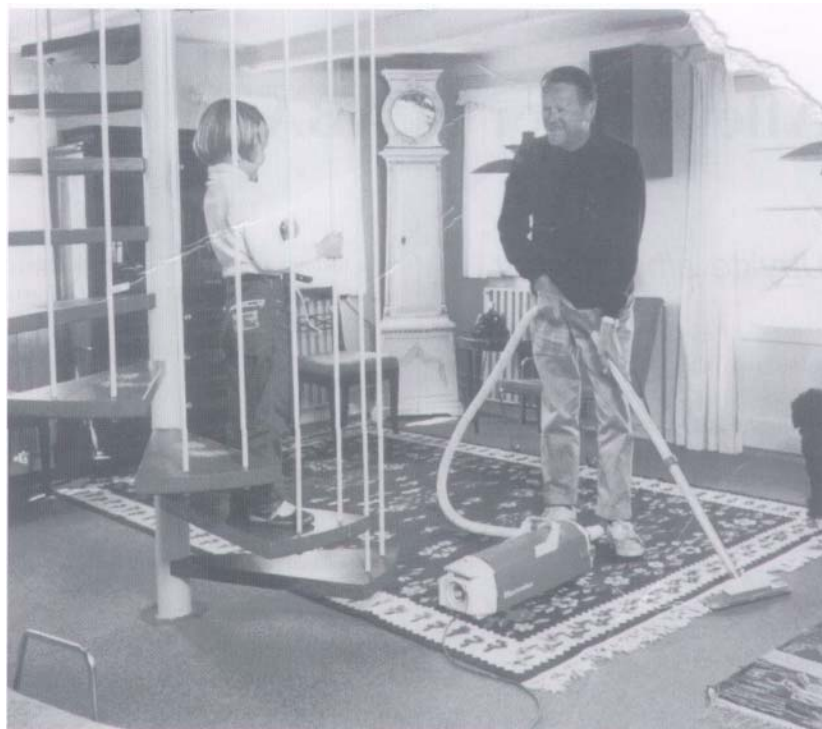
— på arbejdernes betingelser : 25 år for arbejdsmiljøet med Aktionsgruppen Arbejdere Akademikere / redaktion: Michael Voss. - Valby : Aktionsgruppen Arbejdere Akademikere, 2000. - 47 s. : ill.

Sej lund, Hans: Arbejderbevægelsen i Hjørring gennem 100 år, 1900-2000. - Hjørring : LO Hjørring, 2000. - 43 s. : ill.

Den politiske arbejderbevægelse

Socialdemokraterne i Struer Kommune : 1900-2000 : Struer-Gimsing : jubilæumsskrift, 5. februar / research af materiale og skriftlig bearbejdning Henry Ammitzbøll, Bent Kruuse. - [Struer] : (Socialdemokratiet i Struer Kommune, Fællesledelsen Struer), (2000). - 35 s. : ill.

Socialdemokratiet i Hillerød kredsens 100 års jubilæum den 14. oktober 2001. - Hillerød : Socialdemokratiet i Hillerød, 2001. -28 s. : ill.

Jens Otto Krag med støvsugeren. Billedet er dukket op i forbindelse med den fortsatte ordning af Krag's arkiv. (ABA)

Socialdemokratiet i Vanløse fylder 100 år. - (Vanløse): (Socialdemokratiet i Vanløse), (2001). - 7 s. : ill.
100 års jubilæumsnummer 1901-2001 afA-orientering.

Arbejderoplysning og kulturelle organisationer

AOF Horsens 1926-2001. - Horsens : AOF Horsens, 2001.-54 s. : ill.

AOF Hovedstaden 1925-2000/redaktion...: Helle Maj. - Kbh. : AOF Hovedstaden, (2001). - (16) s. : ill.

Arbejderhøjskolen i Esbjerg: tidsbilleder fra Arbejderhøjskolens historie : udgivet af Esbjerg Højskole i året 2000 i anledning af 90-året for skolens tilblivelse / redaktion: Erik Stubtoft. - Esbjerg: Esbjerg Højskole, 2000. - 64 s. : ill.

Dorte Ellsesøe Hansen

Afleveringer til ABA

Utrykte afhandlinger

Abildgård Pedersen, Christian: FTFs dannelse og udvikling : FTFs placering som toporganisation i det politiske system (...) især relationerne til regering, folketing, de politiske partier og de øvrige lønmodtagerorganisationer (...) på baggrund af den økonomiske udvikling, de sociologiske forandringer, den politiske situation, samt den interne udvikling i FTF. - (Århus), 1979. - 143, (19) bl.

Speciale ved Institut for statskundskab, Århus Universitet.

Andersen, Lars: Den økonomiske nyorientering 1935-1945 : socialistiske økonomer og Keynes. - Ålborg, 2001. - 102 bl. Historiespeciale ved Ålborg Universitet.

Birke, Peter: Die kommunistische Parteiorganisation (KPO) und andere dissidente Kommunisten in Hamburg in den Jahren 1928-1936.-Hamburg, 2001. - 114 bl. Wissenschaftliche Hausarbeit zur Erlangung des akademischen Grades eines Magister Artium der Universität Hamburg.

Bjørnø, Rasmus Grand: Baggrunden for Det Store Spring Fremad : en analyse af den sociale og politiske udvikling i Folkerepublikken Kina 1951 -1956, med henblik på at udpege mulige organisatoriske og institutio-

nelle faktorer af betydning for iværksættelsen af Det Store Spring Fremad. - (Århus), 1999. - 102 bl.

Speciale ved Historisk Institut, Århus Universitet.

Brix, Carl Otto: "Jeg kunne have holdt min kæft" : („Jeg vil være en fugl, før jeg dør". S. 168): Frode Jakobsens forhold til Socialdemokratiet. - Kbh., 2001. Speciale ved Historisk Institut, Københavns Universitet.

Christensen, Lars: En undersøgelse af Danmarks FN-politik fra 1945-1949 med fokus på Palæstinaproblemet. - (Kbh.), 2001. - 109 bl.

Speciale ved Historisk Institut, Københavns Universitet.

Dahl, Jan: „Den kritiske vurdering leve!" : en analyse af Kritisk Revy, dets forudsætninger og dets virkningshistorie. - (Århus), 2001. - 107 bl.

Speciale ved Historisk Institut, Århus Universitet.

Dalby, Louise: Retledte drenge? : filantropi og opdragelse på opdragelsesanstalten Bøgildgård 1830-1900. - Århus, 2001. - 128 bl. :ill.

Speciale ved Historisk Institut, Århus Universitet.

Friis, Thomas Wegener: DDR og deres forhold til Danmark 1949-60 = GRD relations to Denmark 1949-60. - (Odense), (1999). - 112 bl. : ill.

Speciale ved Odense Universitet, Center for Historie.

Frilander, Søren: Dansk sikkerhedspolitik 1945-48 : en analyse af indre og ydre forhold. - (Kbh.), 2001. - (21) bl. Opgave ved Institut for Historie, Københavns Universitet.

Gantriis Sørensen, Trine: Danmark som nærområde : en undersøgelse af immigrant-hjælpekomitéernes rolle i dansk flygtningepolitik 1933-41, med et afsluttende udblik på hjælpekomitéer i enkelte udvalgte lande i Europa.-(Kbh.), 2001.- 112 bl. Speciale ved Institut for Historie, Københavns Universitet.

Grønborg Rasmussen, Anne Mette: Ideologiske præferencer kontra realpolitiske hensyn : en analyse af den danske politik i Alger-spørgsmålet 1954-62. - (Århus), (2000). - 100 bl.

Speciale ved Historisk Institut, Århus Universitet.

Graah Rasmussen, Mette Louise: Borgerlige holdninger til fattigdomsproblemet 1860-1871 : en analyse af V. Muncks, C.V.

Rimestads og F.F. Ulriks skrifter. - Århus, 2001. - 93 bl.

Hovedfagsspeciale ved Historisk Institut, Århus Universitet.

Hansen, Morten Georg: Efterløn : en analyse af efterlønsordningens udvikling i perioden 1978 til 1998. - (Kbh.), 2001. - 83 bl.

Speciale ved Institut for Historie, Københavns Universitet.

Hansen, Peter Mikael: Militærværing 1849-1917 : en geografisk og historisk undersøgelse af artikuleret militærnægtelse og ulovlig sessionsudeblivelse i Danmark 1849-1917.-Roskilde, 2001. - 170 s.: ill. Integreret speciale ved Institut for historie, Institut for geografi, Roskilde Universitetscenter.

Hansen, René Mogens: SF og de intellektuelle : en undersøgelse af forholdet mellem Socialistisk Folkeparti og de intellektuelle i årene omkring partiets dannelse. - Kbh., 2001. - 82 bl.

Speciale ved Institut for Historie, Københavns Universitet.

Harden, Pernille: Dansk arbejdsmarkedspolitik i teoretisk stormvejr: et (ny-)institutionelt studie af den økonomiske teori-udviklings betydning for udformningen af dansk arbejdsmarkedspolitik i perioden 1978-1998. - (Århus), 1999. - 130, (8) bl. : ill.

Speciale ved Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet.

Harrits, Kirsten Folke: Arbejderes livshistoriske fortællinger som læreproces. - (Århus), 2000. - 2 bd.

Ph.d.-afhandling ved Historisk Institut, Århus Universitet.

Jeldorf, Christel: En analyse af tidsskriftet „Konkret"s holdning til konsum og konsumsamfundet i årene 1958-1970. - (Kbh.), 2001.-30 bl. : ill.

Hjemmeopgave ved Institut for tysk og nederlandsk, Københavns Universitet.

Kanstrup Christensen, Grete: Hvordan forholdt Kvindeligt Arbejderforbund sig i forhold til kravet om ligeløn i perioden 1915-33? - (Kbh.), 2000. - 29 bl. Projekt ved Københavns Universitet.

Kofoed Pedersen, Nikolaj: Kapitallogik og romanhistorie : til forholdet mellem Marx og Lukács. - (Kbh.), 2001. - 67 bl. Speciale ved Institut for Litteraturvidenskab, Københavns Universitet.

Langsa, Jakob: Slutspillet om ØD-projektets demokratisk styrede fonde : en videnskabsteoretisk undersøgelse af virkelighedsopfattelse og magt i forbindelse med et demokratisk projekt. - (Århus), 2000. - 97 s. Speciale ved Historisk Institut, Århus Universitet.

Lytzen Kristiansen, Anders: Et splittet parti i krise og krig : en undersøgelse af den interne magtkamp i det spanske socialistparti og dennes betydning for den politiske krise på republikansk side under Den spanske borgerkrig.-Kbh., 2001. - 103 bl. Speciale, 1993-ordningen, ved Institut for Historie, Københavns Universitet.

Monfared, Darius Robert: LO og kulturen. - (Århus), 2001. -9 bl.

Essay-opgave ved Historisk Institut, Århus Universitet.

Monfared, Darius Robert: Mellem to røde flertal : ØD-debatten 1969-1973 med særlig henblik på Socialdemokratiet. - (Århus), 2001.-26 bl.

Opgave ved Historisk Institut, Århus Universitet.

Mortensen, Carsten: Organisering, forhandling og aftaleindgåelsen på det danske arbejdsmarked 1871 -1899, med hovedvægten på perioden 1885-1899. - (Århus), 2001. - 104 bl.

Speciale ved Historisk Institut, Aarhus Universitet.

Norskov, Jeppe: Dannelse af Trøjborgkvarteret i Århus : 1896til 1914.-(Århus), 2000. - 48 bl. : ill. Opgave i historie, Århus Universitet.

Petersen, Klaus: Velfærdsstat, principiel politik og politisk pragmatisme : studier i Socialdemokratiet og velfærdsstaten i efterkrigstidens Danmark med særlig henblik på 1960'erne og 1970'erne. - (Kbh.), 2000. - 2 bd.

Ph.d.-afhandling ved Institut for Historie, Københavns Universitet.

Sandby Hansen, Mette: Valgkampen og det danske folketingsvalg i 1945 = The election campaign and the Danish general election in 1945. - (Odense), 2000. - 99 bl. Speciale ved Center for Historie, Syddansk Universitet, Odense Universitet.

Scheel, Ove: Oplysnings- og uddannelsespolitik indenfor den danske fagbevægelse : en analyse af LOs og de større fagforbunds virksomhed. - (Kbh.), (2000). - 156 s.

Specialeopgave ved Institut for Statskundskab.

Stig, Hans-Henrik: De national-socialistiske Faggrupper, DNSAP's Arbejdsfront og Det Danske Arbejdsfællesskab : en undersøgelse af Danmarks National-Socialistiske Arbejder Partis fagpolitik 1940-43. - (Kbh.), 2000.- 109 bl.

Speciale ved Historisk Institut, Københavns Universitet.

Skyggebjerg, Louise Karlskov: Danske arbejderes fritid 1897-1993 : på vej mod et fritidssamfund?. - (Kbh.), 2001. - 116 s.

Speciale ved Historisk Institut, Københavns Universitet.

Socialdemokratiets medlemsudvikling 1965-1996 / *Winni Aa. Grosbøll, Camilla Rye Jørgensen.* - (Kbh.), 2001. - 93 bl.: ill. Bacheleropgave ved Københavns Universitet.

Stampe Jensen, Lene: Reallønsudviklingen for københavnske murersvende 1750-1800. - (Kbh.), 2001.- 36 s.

Bachelorprojekt ved Institut for Historie, Københavns Universitet.

Sørensen, Thomas Hartvig: Danmarks Kommunistiske Parti og enhedsforhandlingerne : en revurdering. - (Kbh.), 2001. - 100 bl. Speciale ved Institut for Historie, Københavns Universitet.

Arkivafleveringer

Fagbevægelsen

BAU - Bibliotekarernes arbejdsløshedsudvalg: „Længst-ledig listen"

BUPL Udviklingsfonden: Bestyrelsesmøder og projektbeskrivelser, 1987- 1995

Centralorganisationen af industriansatte i Danmark: Diverse sager 1995

Dansk El-Forbund: Forhandlingsprotokoller, korrespondance m.v. 1900- 1970

Dansk Jernbaneforbund: Diverse arkivalier

Dansk Kommunalarbejderforbund, Silkeborg afdeling: Protokoller 1921-78, medlemslister, regnskaber, korrespondance 1916-1978

Dansk Metal, Korsør: Forhandlingsprotokoller, medlemsprotokoller og andet arkivmateriale 1921-1999

Foreningen af konsulenter i arbejdstilsynet: Overenskomster og voldgiftssager med Finansministeriet 1975-1981. Generalforsamlingsreferater: 1977-90 Scrapbog- og tillidsmandskursus 1967-68

Grafisk Forbund, kreds 6: Diverse arkivalier

HK Skive-Nykøbing Mors: Diverse arkivalier

Husligt Arbejderforbund, Silkeborg afdeling: Forhandlingsprotokoller 1940-1995, medlemslister, udklip

Jern- og metallslibernes afdeling 9, Århus: Forhandlingsprotokoller 1917-1978

Klubben hos Chr. Olsen og Meilgaard: Forhandlingsprotokoller 1920-1955, medlemsprotokoller, Regnskaber fra Hjælpekassen hos samme firma, love

Kvindeligt Arbejderforbund, afdeling 1: Bestyrelsesreferater: 1981-84

Landsorganisationen i Danmark: Arbejdsretssager, journalsager, diverse sager, 1996-1997

Landsorganisationen i Danmark: Organisationskomiteen (Keld Andersen)

Landsklubben for socialdemokratiske socialformidlere og socialrådgivere: Diverse arkivalier, 1992- 2000

Landssammenslutningen af typoteknikere: Forhandlingsprotokol 1976-1983

LO Aabybro: Diverse arkivalier 1992-2001

Snedker- og Tømrerforbundet, afd. 41 - Nordafdeling: Forhandlingsprotokoller, diverse arkivalier.

Sømændenes Forbund: Forhandlingsprotokoller m.v. 1894- 1976

TAP-Fællesrådet, DTU, Fællesklubben: Repræsentantskabsmøder 1973-1996, bestyrelsesmøder 1976- 1996, kursusudvalg 1972-1996, korrespondance, materiale om kampen om styrelsesloven og forskningspolitik 1971-1992.

Medarbejdernes aktiviteter

Publikationer/Artikler 2001

Steen Andersen

Globus-kredsens diskussion af planøkonomi. - i: ABA årsskrift 2000. S. 29-38

Anmeldelser, artikler og kommentarer i Weekendavisen

Gerd Callesen

Arbejderbevægelsens grundlag er internationalistisk. - i: Dagbladet Arbejderen 13. januar. S. 8-9

The Bibliography of the Social-Democratic/Socialist Internationals' Publications. - i: ACTA. XXI Annual Conference Oslo, 7-9 September 2000, Gent 2001. S. 41-47

Socialist Internationals -A Bibliography. Publications of the Social-Democratic and Socialist Internationals 1914-2000, Bonn, Gent 2001.-167s.

Social-Democratic Internationals. A Bibliography. - i: Brood & Rozen. Tijdschrift voor de Geschiedenis van Sociale Bewegingen nr. 2. S. 89-94

Den socialistiske pædagog Otto Felix Kanitz' værker fra "Det Røde Wien" 1919-1934. København : ABA, 2001. - 70 s. (ABAs bibliografiske serie; 11) [sammen med John Bertelsen]

Diskussion om det fremtidige arbejde. -i: Natur & Fritid nr. 4. S. 8-9

Ikke megen forbindelse mellem Socialdemokratiet og arbejderklassen. - i: Solidaritet - venstresocialistisk tidsskrift for analyse og debat nr. 5. S. 11-13

Artikler om dansk og udenlandsk fagbevægelse i: Danmarks Nationalleksikon bd. 19-20

Opslag i Solidaritet. Leksikon for det 21. århundrede

Anmeldelser i: Arbejderhistorie, Dagbladet Arbejderen, International Labor and Working Class History, A nemzetközi munkásmozgalom történetéből. Évkönyv 2002

Anette Eklund Hansen

Arbejderbevægelsens kvindelige fundament [sammen med Karin Sandvad]. - i: ABA årsskrift 2000. S. 23-28

ABAs arkivbase er taget i brug. - i: ABA årsskrift 2000. S. 39-41

Kærlighedens veje og vildveje i Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv. - i: Kærlighed til... Idekatalog til arkivernes dag den 10. november 2001. S. 29-30

Kærlighedshistorier i Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv. - i: Kærlighed til... historien. S. 9-11

Biografier over Karen Hansen (s. 20-21); Laura Alkjærsg-Hedebøl (s. 59-60); Ella Jensen (s. 195-197); Marie Lind Sørensen (s. 432-433); Inga Olsen (s. 42) og Astrid Skjoldbo (s. 326-327). - i: Kvindebiografisk Leksikon

8. marts. Kvindernes internationale kampdag. ABAs website

Henning Grelle

1. maj. En mærkedag gennem 110 år. ABAs website

Karen Kræmer

Nethistorie til Kulturnet Danmarks netfortælling om besættelsen "Soldaten i baghaven", åbnet 6. november 2001

Foredrag

Personlige historier i Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv. Søllerød slægtsforsknings forening, 24. februar (Anette Eklund Hansen)

Arbejderbevægelsens historie. Vanløse Medborgerhus, Lindersvold, 23. april (Henning Grelle)

Fagbevægelsens historie. Sydsjællands Landbrugsskole, 8. juni (Henning Grelle)

Barselorslovens historie i Danmark. Seminar afholdt af Netværket: Kvinder, Køn og Arbejdsmarked på ABA, 14. november (Anette Eklund Hansen)

Konferencer, seminarer, møder

Møde i IALHI Coordination Committee, København 17. februar (Gerd Callesen)

Årsmøde i Center for Studier i Arbejdsliv 29. marts (Anette Eklund Hansen)

Industripuljemøde 9.-10. maj (Anette Eklund Hansen)

Nordisk Historikermøde i Århus 10.-13. august (Anette Eklund Hansen)

IALHI konference 6.-8. september i Tammerfors (Gerd Callesen, Henning Grelle)

"Lange linjer i historien". SFAH-seminar på ABA 26.-27. oktober (medarrangør Anette Eklund Hansen)

Barselorslov på dagsordenen. Seminar i Netværket: Kvinder, Køn og Arbejdsmarked på ABA 14. oktober (Anette Eklund Hansen)

Møder i forskningsnetværket: Flugt, Kolaboration og Modstand 1933-1945 (Steen Andersen)

Redaktions-, konsulent- og foreningsarbejde

Censor på historiefaget ved universiteterne (Anette Eklund Hansen)

Konsulent for Kulturnet Danmarks projekt netfortællingen "Soldaten i baghaven" (Karen Kræmer)

Research og udarbejdelse af filmmanuskript til "Dansk Fodbolds historie" for Net-Produktion (Karen Kræmer)

Jo, det kunne nytte. Kvindeligt Arbejderforbund 1901-2001. (Billedredaktør: Karen Kræmer)

Korresponderende redaktør til:

- A Nemzetközi Munkásmozgalom Történetéből. Évkönyv, Budapest (Gerd Callesen)

- International Labor and Working-Class History, New York (Gerd Callesen)
- Socialism & Democracy, New York (Gerd Callesen)

Medlem af:

- Arbejdermuseets Bestyrelse (Henning Grelle)
- LO 's kulturnetværk (Henning Grelle) Wissenschaftlicher Beirat der Internationalen Marx-Engels-Stiftung (IMES), Amsterdam (Gerd Callesen)
- Coordination Committee i International Association of Labour History Institutions (Gerd Callesen)
- SFAHs bestyrelse (Anette Eklund Hansen) Kulturministeriets Privataarkivudvalg (Anette Eklund Hansen) ABAs repræsentant i bedømmels-udvalget for Arbejderhistorieprisen (Anette Eklund Hansen)
- Redaktionen af Arbejderhistorie. Tidsskrift for historie, kultur og politik (Anette Eklund Hansen) Medlem af bestyrelsen for Landsforeningen til bevaring af fotografier og film (Karen Kræmer)

